

СЛОВО

Без мови немає нації!

Протівми

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

9 (490), 5—11 березня 2009

И мене в селби великий
Із селби волюній новий
Незабудотє поминутє
Неднїмъ тихимъ словомъ.

М. Шевченку

ВІЧНИЙ, ЯК НАРОД

Володимир КАЧКАН,
доктор філологічних наук, професор, за-
вдувач кафедри українознавства Івано-
Франківського національного медичного
університету

Промовляймо щоденно, повсякчас, і ус-
відомлюймо: він — вічний, як народ. Він —
великий повстанець. Він — самостійник!

Для нас, нині суших, духовним хлібом і
вином має стати спадщина Шевченка. Усві-
домимо це, отже, ми — нетлінні, ми — не-
знищенні, ми — вічні, як Божий світ!

Шевченкова творчість і доля, Шевчен-
кове слово і чин — зразок філософського
осягнення історичного поступу українця:
нашим ідеологічним прапором має бути ук-
раїнський націоналізм. Деїдеологізований
простір — простір чужий, антиукраїнський,
дезорганізуючий, дезорієнтуючий під-
ростаюче покоління, зневірлюючий у правоті
наших вічних державотворчих і націєутвер-
джувальних намірів, устремлень і дій.
Пам'ятаймо Шевченкове биття слова, як
чіткість метронома:

І вороги нові
Розкрадають, як овець, нас
І жеруть!..

Великий Тарас зростив нам вічне і мо-
гутньокроне дерево такої високоестетичної
творчості, кожен пагінець якої квітнуватиме
вічно, як і Боже сонце у нашій долі.

Тарас Шевченко як глибоко віруюча лю-
дина неодноразово перечитував Біблію,
Святе Письмо. Тому його геніальні "Псалми
Давидові" — пересторога нинішнім бажаль-
никам зосередження необмеженої влади в
одних руках. Це не просто земне зловжи-
вання, це — гріх. Цю тему Шевченко опра-
цьовує й у великих поетичних полотнах "Ца-
рі", "Саул", "Неофіти", "Марія".

Із Шевченкових творінь пробивається не-
знищенна дидактика — наука відрізати життя
від буття: буття — то бездумне існування, а
жити — отже, мислити, носити у собі співчу-
ття, що є протилежністю безсердечності. Жит-
тя, за Шевченком, — це та субстанція, яка має
заповнюватися гарячою темою часу, адже:

Все йде, все минає — і краю немає,
Куди ж воно ділось? Відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умирає... Одно зацвіло,
А друге зав'яло, навіки зав'яло...
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало,
І зорі червоні, як перше пили,

Попливуть і потім, і ти, білолиций,
По синьому небу вийдеш погулять...
Як небо блакитне — нема йому краю,
Так душі почину і краю немає.

Великий українець Іван Франко у філо-
софські та громадянські оціненому 25-літ-
ті, що минуло від дати смерті його великого
попередника Тараса, сказав про наші не-
догляди, упущення, болючі помилки:
Слабі ми, батьку! По Кавказ від Сяну
Слабі, розбиті на атомів дріб!
І кождий у серці люту носить рану...
Хіба не витримали часу Тарасові пере-
стороги:

Доколи будете стяжати
І кров невинну розливать
Людей убогих? а багатим
Судом лукавим помагать?
Вдові убогій допоможіте,
Не осудіте сироти
І виведіть із тісноти
На волю тихих, заступіте
Од рук неситих.

За міркуванням Миколи Костомарова,
"муза Шевченка роздирала завісу народно-
го життя. І страшно, і солодко, і боляче, й ці-
каво було зазирнути туди".

Закінчення на стор. 8

ЯК УСПІШНО СКЛАСТИ ТЕСТИ

6-7

ШЕВЧЕНКІАНА

8-9

ВОЛОДИМИР ІВАСЮК: ЖИТТЯ ПІСЛЯ СМЕРТІ

13

УКРАЇНЦІ НА КОМАНДОРАХ

14-15

Добровільні пожертви
"На Кобзареву Церкву":
МБФ "Українська Родина"

Р/р № 26045200145101

в Подільській філії АКБ "Київ",
МФО 320401 ЗКПО 21709106

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 905 106 грн

ТАКІ РІЗНІ ВІДПОВІДІ НА ОДНЕ ЗАПИТАННЯ

Григорій ЗАСЛАВЕЦЬ,
м. Чернівці

4 березня 2009-го виповнилося б 60 років видатному українському композитору і поету, одному з фундаторів сучасної української естрадної пісні Володимирові Івасюку.

Авторові 107 пісень, музики до кількох театральних вистав у Львові та Дрогобичі, 53 інструментальних творів, п'єс для скрипки й фортепіано, варіацій для камерного оркестру доля відвела земний шлях всього в 30 років.

Але “ті роки були напрочуд змістовні, осяяні мрією про добро й красу на землі”, — писав у повісті “Монолог перед обличчям сина” його батько Михайло Івасюк. — “У житті Володя мав щастя від творчості і від того, що зламано не чинив, нікому не заздрив і невтомно працював для своєї доби і рідного народу, що дав йому сили бути виразником почуттів і дум свого покоління”.

Ще за життя він отримав світову славу і разом з нею майже вселенську за розміром заздрість. Квітучого травня 1979 року він, як сказав поет, пішов у сине небо.

Готуючи статтю, окрім Чернівців, автор побував у різних регіонах України — Києві, Чернівці, Миколаєві, Одесі, Львові, Рахові, Умані, Очакові, й при нагоді запитав молодше: чи знає вона, хто автор тексту і музики пісні “Червона рута”?

Пісню знають майже всі, а щодо авторства більшість відповідала чесно: “Не знаємо!” Коментарі тут, як кажуть, зайві.

Напередодні ювілейної дати пройшли відповідні заходи, пам'ятні концерти. А що надалі — знову замовчування?

Буковинська земля гідно пошановує свого улюбленця, незалежно від офіційних вказівок. У Чернівцях працює обласний меморіальний музей композитора.

Прізвище митця надано одній з вулиць обласного центру, на алеї Мистецької слави на Театральній площі міста сяє Зірка лауреата Республіканської премії імені М. Островського, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка Володимира Івасюка.

У рідному місті композитора, райцентрі Кіцмані, височить єдиний в Україні пам'ятник Володимирові Івасюку, його ім'ям названо районну музичну школу, в класах якої він опановував музичну грамоту.

Я звернувся до відомих у світі мистецтва особистостей з єдиним запитанням: “Чи можете сьогодні стверджувати, що пам'ять про Володимира Івасюка і його творчість в незалежній Україні гідно пошанована?”

Петро Казимирчук, заслужений працівник культури України, директор Чернівецької обласної державної філармонії:

“Вважаю, що гідно, і передовсім на Буковині. У репертуарі естрадних виконавців нашої філармонії — багато його пісень, а камерні твори часто виконує академічний симфонічний оркестр філармонії”.

Ігор Пілатюк, професор, ректор Львівської державної музичної академії імені М. Лисенка:

“Пам'ять жива. Наші вихованці беруть активну участь разом зі студентами інших ВНЗ Львова, а також учнями загальноосвітніх навчальних закладів у щорічному фестивалі естрадної пісні, який проходить на початку березня і присвячений черговій річниці з дня народження композитора”.

Микола Свидюк, естрадний співак, народний артист України (Одеса):

“На превеликий жаль, прізвище Володимира Івасюка сьогодні май-

же не згадують у теле- і радіоефірі. Не потрапляє у “формат”, хоч з його творчістю пов'язана ціла епоха в музичному мистецтві країни.

Вважаю, що всі 107 створених ним пісеньних шедеврів повинні постійно використовувати провідні співаки і виконавці-початківці.

Не треба забувати, що саме завдяки його новаторським творам українська естрадна пісня стала широко відомою на європейському і на світовому мистецьких рівнях”.

Олександр Злотник, композитор, народний артист України (Київ): “Новаторські прийоми Володі як самобутнього композитора ак-

мого композитора. Мій чоловік Назарій Яремчук постійно включав до свого репертуару пісенні шедеври Івасюка, які натхненно виконував тільки з йому притаманними ліричністю і сердечністю”.

Богдан Стельмах, поет (Львів):

“У співпраці з Володимиром Івасюком ми написали 11 пісень, серед яких “Запроси мене у сни свої” та “Тільки раз цвіте любов”.

Досі пам'ятаю, як він, працюючи над мелодією і читаючи текст майбутньої пісні, примовляв: “Халтура, старий, тут не пройде! Ти повинен так писати, щоб слова не застрягали у мене в горлянці”.

Він встиг багато зробити, вивісивши творчість і талантом українську естрадну пісню на світовий рівень і заклавши підвалини в підмурівок майбутньої незалежної України.

Степан Сабадаш, композитор, народний артист України (Київ), розмова відбулася за місяць до смерті митця:

“Творчість Володимира Івасюка, на мій погляд, — визначне явище не тільки українського, а й світового мистецтва. У пісенній творчості він зробив те, що вдається одиницям, — звести в єдине ціле на просторі однієї пісні сучасний ритм з національною фольклорною колористикою”.

Галина Семенюк, викладачка Кіцманської музичної школи імені Володимира Івасюка:

“Свого часу я опановувала мистецтво гри на скрипці разом з Володимиром в одному класі нашої музичної школи. Звісно, тоді ніхто не думав, що між нами майбутній мистецький геній.

Про це завжди з гордістю розповідаю школярам, а місце в навчальному класі, де сидів Володя, сьогодні займають найкращі учні школи”.

Ірина Мігірюк, директор школи:

“Кіцманська районна музична школа імені видатного українського композитора Володимира Івасюка протягом усіх років існування прищеплює вихованцям любов і повагу до українського і світового музичного мистецтва, сприяє естетичному вихованню багатьох поколінь кіцманців.

Відчуваємо, ніби Володя Івасюк досі незримо присутній у стінах нашого навчального закладу, надаючи йому неповторну мистецьку ауру.

Торік отримали від Міністерства культури і туризму України 264 тисячі гривень, які спрямували на ремонт і оновлення матеріально-технічної бази школи. Створено музей Володимира Івасюка, який відкрито для огляду 4 березня 2009 року”.

Василь Мельницький, викладач:

“Мені дуже приємно, що навчачи свого часу маленького Володю

Івасюка гри на скрипці й фортепіано, я певною мірою долучився до розвитку його могутнього таланту. Водночас як педагог музичної школи з понад півстолітнім стажем, з жалем повинен констатувати, що невпинно, рік у рік, триває процес послаблення уваги молоді до національної пісні й мистецтва загалом. Молодь американізується, спрощено сприймає елементи масової культури. Цьому сприяють безбарвні, позбавлені національного колориту пісні сучасних українських композиторів і поетів-піснярів. Але ж історія музики свідчить, що в основу світових шлягерів, як правило, покладено фольклорні мотиви конкретного народу: чи то шотландські балади, чи то негритянські спірічуелси, чи то мексиканські наспіви.

Саме національні буковинські мелодії забезпечили світовий успіх більшості пісень Володі Івасюка”.

Левко Дутківський, композитор, народний артист України, керівник першого в Україні вокально-інструментального ансамблю “Смерічка”:

“Володя Івасюк, на мій погляд, — абсолютно самобутня, неповторна творча постать, схожого за рівнем таланту в Україні так і не з'явилося.

Наприкінці 60-х років минулого століття під час навчання в Чернівецькому медичному інституті він привозив створені ним естрадні пісні мені для ознайомлення в пердгірське містечко Вижицю, де я працював у районному Будинку культури і керував вокально-інструментальним ансамблем “Смерічка”. Усі разом ми допомагали Володі аранжувати пісні, він виконував їх разом із солістами ансамблю на танцювальних вечорах.

У серпні 1970 року під час нашого концерту в Чернівцях, у Будинку культури медінституту, він підвів мене до росяля і награв мелодії двох своїх, як він сказав, останніх пісень “Водограй” і “Червона рута”, бо хоче приділити більше уваги медицині.

Під час першого прослуховування пісні вразили мене незвичною, яскравою мелодійністю. Ми включили їх до свого репертуару і порадили Володі показати музичній редакції обласного телебачення.

За підсумками 1971 року вже широко знана в країні “Червона рута” стала однією з переможниць Всесоюзного телевізійного конкурсу “Пісня—1971” і у фінальному концерті в Москві Володя у супроводі Назарія Яремчука і Василем Зінкевичем”.

Наталія Мороз, головний зберігач фондів Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка:

“Музей було створено 13 вересня 1995 року, відкриття експозиції відбулося 4 березня 1999-го. Відтоді, попри всі труднощі з фінансуванням, з життям і творчістю Володимира Івасюка ознайомилося понад 50 тисяч відвідувачів з усіх регіонів України, республік колишнього Радянського Союзу, багатьох країн світу.

Щороку музей запрошує відвідати кілька нових виставок, присвячених композиторові, його родині та близьким друзям. Для популяризації імені й творчості Володимира Івасюка колектив музею проводить багато заходів: обласний конкурс імені В. Івасюка “Мандрівний музикант”, конкурс юних читців, виставки художників Буковини й України.

Хочу нагадати, що Володимир Івасюк потрапив до тридцятки “Великих українців” у проєкті телеканалу “Інтер” і посів перше місце в

проєкті “Видатні буковинці”. Цікавлячись творчістю Володимира Івасюка, по інформацію про нього до наукових працівників музею звертається чимало телестудій з Києва й обласних центрів з усіх регіонів країни. Музей надає документальні матеріали Першому Національному телеканалу для створення фільму Василя Ілащука “Життя моє — обірвана струна” та телеканалу “Інтер” для створення документального фільму “Володимир Івасюк. Ідеальне вбивство”.

На жаль, останній не вдался. Сценарист стрічки — журналіст Іларіон Павлюк безсистемним і непослідовним сценарієм не лише не відтворив останніх років життя композитора, а й недолугим “журналістським розслідуванням” завадав клопоту членам слідчої групи, яка нині працює у Львові у зв'язку з рішенням Генеральної прокуратури України від 26 січня 2009 року про поновлення розслідування резонансної справи про загибель Володимира Івасюка.

Обласний меморіальний музей Володимира Івасюка вже двічі видав повість батька композитора Михайла Івасюка “Монолог перед обличчям сина”, спогади та есе “Володимир Івасюк. Життя — як пісня”, книжку засновника й першого директора музею Параски Нечаєвої “Безсмертна тінь великих душ”, путівник “Чернівецький обласний меморіальний музей Володимира Івасюка”, перевидав поезії М. Івасюка “Елегії для сина”.

Остап Савчук, заслужений діяч мистецтв України, заступник начальника управління культури і туризму Чернівецької облдержадміністрації:

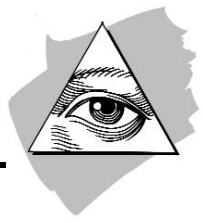
“Для мене Володя Івасюк завжди був, є і буде. Творчістю він обізвався своє ім'я в історії вітчизняної й світової культури. Наше завдання сьогодні — донести до українців, особливо молоді, його внесок у розвиток не лише сучасної української естрадної пісні, а й камерної класичної музики.

Спільним рішенням сесії обласної ради і колеги ОДА ювілейний 2009-й оголошено Роком композитора Володимира Івасюка в Чернівецькій області.

Серед запланованих мистецьких заходів — презентація фотобюро “Вірність із спогадів” Любомира Криси, Інтернет-конференція “Вознесись, мелодіє, бий наш погаси”, підбиття підсумків обласного конкурсу “Мандрівний музикант” імені Володимира Івасюка серед юних композиторів, а також проведення у вересні 2009 року завершального етапу Всеукраїнського фестивалю сучасної пісні й популярної музики “Червона рута”.

Так народжувалася “Червона рута”. Володимир Івасюк і Софія Ротару

ДЕРЖАВНА МОВА КОНСТИТУЦІЄЮ УТВЕРДЖЕНА

Фото Олесь Дмитренка

— **Торішнє незалежне оцінювання знань сприйнято суспільством неоднозначно. Нині вступники готуються до нового тестування. Чи ґрунтовніші знання з української мови студентів, які пройшли горнило тестування?**

— Мені важко визначити точно, бо викладаю стилістику української мови на третьому курсі. Від колег, які читають лекції на першому курсі, знаю, що якихось особливих змін немає. Тобто запровадження тестів ще нічого не означає: якості знань вони не поліпшили. Вважаю, що коли абітурієнти складають іспити, тоді можна навіть краще виявити індивідуальні знання, ніж під час тестування. Можливо, це перший рік, а має минути 2—3 роки... А поки що не можна робити висновків, що краще.

— **Що нині найбільше засмучує викладачів-мовників?**

— Колись в Україні діти вивчали в школі українську й російську і знали обидві мови. Тепер викладають лишень українську. Здавалося б, можливостей вивчати українську більше, але знання стали гіршими. Може, пояснюється це тим, що настала епоха суцільної комп'ютеризації. Діти не читають української літератури та й зовсім не беруть до рук книжок. А література збагачує лексичний запас людини. Тепер дітей книжок не ваблять, а тільки телевизор і комп'ютерні ігри. Отже, батьки повинні якось обмежувати сидіння за комп'ютером. Це одна з причин, що діти не знають ні мови, ні літератури.

— **Який ключик треба знайти для української влади, щоб вона допомогла збільшити наклади й асортимент українськомовних періодичних видань та літератури?**

— Інтелігенція весь час порушує ці питання, але до неї не прислухаються. Я не тужу за СРСР, слава Богу, що він розпався! Але тоді в Радянській Україні кожна область мала дві українськомовні газети, принаймні партійну і молодіжну пресу. Про що вони там писали, то інша річ. Але формально скрізь видавали українськомовні часописи. Тепер у нас є області, де немає загальнообласної українськомовної газети. А якщо вона і є, наприклад, “День”, і це непогана газета, але її українськомовний наклад набагато менший, ніж російськомовний. А раніше, навіть у південних областях, — у Миколаївській видавали газету “Южная Правда” і “Південна Правда” — двома мовами; в Херсонській — “Наддніпрянську правду” тільки українською мовою. Всі читали, і ніх-

то не скаржився. Тепер так звана ера демократії... А що діється, скажімо, на українських телеканалах?! Є і такі, які зовсім не транслюють передач українською мовою.

Переважно дуже якісно дублюють українською іноземні фільми. Зате власні, які знімають в Україні, телеканали виробляють російською мовою, а титри пишуть українською. Хто їх читатиме? Вони тільки заважають... Треба насамперед ці фільми випускати українською, а іноземні й надалі дублювати.

Пригадую, як у середині 50-х років навіть фільми московських кіностудій дублювали українською мовою. І всі це сприймали як належне, нікому й на думку не спадало влаштовувати протести.

— **Чи є можливість нині щось кардинально змінити?**

— Серед українців, маю на увазі не тільки етнічних, а населення України, одні розмовляють українською мовою, так і своїх дітей виховують за всіх часів; інші, отой загаль, — сидить і чекає сигналу “згорі”. І такі сигнали колись були. Іван Дзюба написав працю “Інтернаціоналізм чи русифікація?”. Тоді вже було тотальне зросійщення України, піку воно досягло, коли до влади прийшов Щербицький. А перед ним був Шелест. Працю Івана Михайловича читали всі, підсунули їй Шелесту. Шелест прочитав, і вона на нього, певно, теж справила враження, бо він дав таку вказівку (розповідав один чоловік, що працював у ЦК Компартії України), коли дзвонитимуть у ЦК до будь-якого відділу, відповідайте лише українською незалежно від того, якою мовою звертаються до вас. Цю вказівку почали виконувати. Через тиждень такі розпорядження дали всім секретарям обкомів.

Або ще... Тоді в столиці ще не було підземних переходів. Шелест сказав міліціонерам: звертайтеся до громадян українською мовою. Ось міліціонер і каже: “Громадяно в зеленій кофті, ви порушили правила вуличного руху, поверніться назад і дочекайтеся зеленого світла”. Здавалося, що в Києві лунає українська мова, а це справляло враження на людей, що у всі часи чекали розпорядження згори та особливо на сільських, які приїжджали і потрапляли в чужомовне оточення й намагалися розмовляти жакливою російською мовою.

А що нині діється в Криму? Там стільки антиукраїнських сил! І ніхто нікого не зупиняє. А в Донецьку? Секретар міськради каже: “Досить української мови!” Та навіть у Радянському Союзі чиновник, може, так і думав, але не наважувався сказати. Як закрили в Донецьку за Куч-

ми українську 36-ту школу, так і досі її відкривають. Президент, коли прийшов до влади, думаю, другого дня мав відкрити цю школу. А там батьки судяться, здається, до Гаазького суду дійшли, щоб відкрити для дітей українську школу. Але влада нічого сінько не робить!.. Лишень дбає, щоб більше нахапати, забезпечити собі ще на одну каденцію перебування у теплих кріслах. А хто, як не влада, повинен тепер уживати найрішучіших заходів, бо українську мову століттями витісняли.

Коли Чехія звільнилася від Австро-Угорської імперії 1918 року, Прага майже повністю була німецькомовним містом. Але чехи робили дуже рішучі кроки і відродили чеську мову. А в нас ніхто ніяких кроків не робить. Антиукраїнські сили не заважають належної відсічі. Влада не бореться за утвердження української мови, повернення їй законних прав на своїй землі. Ми ж не вимагаємо, щоб росіяни розмовляли в Росії українською, а лише щоб українці повернулися до рідної мови. А як вони повертатимуться, якщо досі у більшості навчальних закладів на півдні й сході України викладають російською? Та ще кричать, що там засилля української мови, що вона витісняє російську. Насправді це не так.

— **Чи має якісь механізми інтелігенція, щоб 36-ту донецьку школу відкрити? Адже судитися ще можна довго, зважаючи на наше судочинство. Але ж пердовсім від цього страждають діти. Чиє конституційне право на навчання українською мовою порушено? Чи можна достукатися до влади і Президента?**

— Думаю, що Президентові не до цього. Він переймається тим, як зберегти свою владу. Хоч Ющенко і зробив багато позитивного. Обицяв на Майдані: не закриємо жодної російської школи. Не закрив, то й добре. Але повідкривай українські! Бо теперішні російські школи на Донеччині, Луганщині — це колишні українські. Їх позакривали в часи застою. Бо після війни там більшість шкіл була українськомовна. А потім їх поступово закривали. Донечка обласна “Просвіта” зверталася і до Президента, й у Міністерство освіти і науки. І жодних дій... Буває, кажуть, батьки не хочуть. А тут батьки хочуть, діти вчилися, а школу взяли й закрили. Складається враження, що на Донеччині, Луганщині освітою керують оті 8 %, які голосували проти незалежності України 1991 року. Якщо ти чиновник, то повинен знати українську мову! А вони її не знають чи не хочуть знати: порушують 10 статтю Конституції та ухвалу Конституційного Суду, який зобов'язує: українська мова має застосовуватися на всій території України.

— **Телебачення і ЗМІ формують негативний приклад для сучасної молоді. Трапляються кричущі зразки мовної неграмотності. В Інституті журналістики, де ви навчаєте майбутніх “акул” пера й мікрофона, що робите і чи достатньо робите, щоб журналісти, які виходять з ВНЗ, добре**

володіли, поважали українську мову? Чи відбувається так: склали курс, одержали оцінки, вийшли за двері й забули українську?

— Та не тільки вийшли за двері. Парадоксальна ситуація: коли я вчився на філологічному факультеті, наші однокурсники-журналісти разом із нами жили; вони майже всі між собою розмовляли українською. Тепер у нас вчаться студенти, що як особистості сформувалися у незалежній Україні. Усе викладання у нас українською мовою, а виходять на перерву — і майже всі розмовляють російською! Сидять у коридорі, як мене побачать, відразу починають розмовляти українською. Я підхожу: весь час на них “гавкаю”... Кажу, підніміть руки, хто з вас росіянин. Один чи два підніме. То тим, кажу, дозволяю розмовляти російською між собою. А ви хто? Українці? Ні — ви перевертні! Знаєте ж українську мову!

На телебаченні багато працює не наших випускників, бо тепер факультети журналістики повідкривали скрізь: скоро у кожному ПТУ буде факультет журналістики, як і юридичний. Навіть ті, хто у нас навчався добре, підуть на телебачення: там уже є традиції (середовище), і вони зазнають того впливу. Уже навіть те, що багато “неуніверситетів” поназивалися університетами, — зле, бо вони не досягли рівня університетів, а просто змінили назву. Треба провести атестацію таких університетів.

— **Серед мовників немає узгодженості щодо єдиного правопису в Україні. Немає Правовписної комісії. Деякі ЗМІ використовують норми правопису 1928 року. Чи не відштовхне така неузгодженість молодь від української мови?**

— Вважаю, що те, що роблять ЗМІ, повертаючись до справжнього українського правопису, прекрасно. Цей навм'язали 1933 року більшовики. У ньому багато дурниць, тож ми пишемо зараз не так, як треба, а так, як росіяни. Видавництво “Основи”, журнал “Сучасність” видають усе питомим українським правописом, і всі читають. Ми пропонували нову редакцію правопису, не все, що було 1928 року, нині повертається. “Кляса” і “лямп” ми не застосовуватимемо. Але здебільшого ті правила, які там є, нормальні. Вважаю, що нам треба негайно повернутися до того правопису, а те, що деякі видавництва повертаються, буде підставою: а то кажуть — ніхто так не каже і не пише. Кажуть і пишуть! Думаю, що це нікого не відштовхне з тих, хто любить українську мову. Звук “ф” не слов'янський. Слово “ф” не слов'янський. Усі слова зі звуком “ф” іншомовні. Ми засвоїли його і кажемо: футбол, філантроп... Але навіщо писати “ф” там, де його немає в оригіналі? Пишемо ортогональний, ортодоксальний, але орфоелічний, бо росіяни так пишуть. Ну й хай собі пишуть, то їхня справа. Столицю Греції Афінами ніхто не називає, крім росіян. Сучасні письменники Пав-

личко і Драч пишуть: етер і Борис-тен, а не ефір і Борисфен, тому що це неправильно. У нас був знаменитий перекладач Борис Тен — Микола Хомичевський. Він взяв псевдо від стародавньої назви Дніпра.

Щодо відсутності Правовписної комісії, то винні всі уряди, які були. Її треба просто відновити. Бо Русанівський, який зближав мови, Правовписну комісію спеціально розігнав, а всіх мовознавців повиганяв, і ввів Толочка, ще когось, хто до мовознавства не має жодного стосунку, але відстоює правопис радянського часу.

Справжній український правопис було прийнято 1928 року, він діяв з 1929-го до 1933-го. Його втворювали українські мовознавці, а їх потім посадили і розстріляли. До нього треба просто повернутися. Лякають суспільство, що буде багато змін. Там немає особливих змін. Чому пишемо матерія, але матеріальний? Хіба не нонсенс?!

— **Зараз значного поширення набули і рекламуються словники ненормативної лексики. Видають їх як цілком серйозну літературу (під грифом Інституту української мови). Подібні видання популяризують таке мовлення особливо серед молоді, яка не має щеплення від цього вірусу і думає, що спілкування в таких висловах — це щось дуже добре. Чи є можливість захистити суспільство і якщо є, то яка?**

— Ці словники не треба так популяризувати. Вони мають бути для вузького кола фахівців з мови. Адже ненормативна лексика — один із компонентів загальнонародної мови. Подібні словники, якщо їх видають, мають враховувати питомі українські слова. Такі слова у нас є. Просто, на відміну від росіян, батько до сина, а дочка до матері їх не вживали. До них вдавалися тільки в дуже крайніх випадках. Найбільшими лайками були: “Хай тобі грець!”

— **Пане Олександр, Ви чимало видаєте словників, посібників з української мови. Чим як професор-мовник переймаєтеся нині?**

— Днями вийшов українсько-новогрецький словник (раніше ми випустили новогрецько-український, у якому я співавтор) на 40 тисяч слів. Це другий в українській лексикографії грецький словник, бо коли ми вчили грецьку мову, то користувалися російськими словниками.

Недавно колектив нашої катедри мови та стилістики Інституту журналістики перевидав підручник за моєю редакцією “Сучасна українська мова”. А мій підручник “Стилістика сучасної української мови” витримав три видання, а ще торік перевидали посібник “Культура слова”. Просять підготувати ще, але я сподіваюся на затвердження нового правопису. Можливо, що це питання розв'яжеться таки найближчим часом.

Спілкувався
Святослав МІЗЕРНЮК

ВІЧНИЙ, ЯК НАРОД

Закінчення. Поч. на стор. 1

Характеризуючи Кобзаря як провісника, що фокусує у своєму естетичному кредо народні устремління, мрії та бажання, прискіпливо-точний історик і культуролог М. Костомаров знавався: “Я завжди дуже любив розумного малороса-простодушину; його простодушність у поєднанні з проникливістю, його лагідний гумор і безжурну веселість, змішані з сумом; його ідеалізм з практичною поміркованістю, його готовність самовіддано любити разом з тонким умінням відрізнити щирість від лицемірства, — але ці якості відтінялися тією відзнакою поезії, яка властива лише таким натурам, як його”.

До високого пієтету в оцінюванні подвигу Т. Шевченка як митця піднявся Пантелеймон Куліш, один з найпомітніших стовпів українського національно-духовного неба. Ось у листі до Шевченка від 25 липня 1846 р. П. Куліш наголосив: “Ваші творіння належать не Вам одному і не лише Вашому часу, вони належать всій Україні і будуть говорити за них вічно”. А у прощальному слові над могилою Шевченка він сказав: “Немає в нас ні одного достойного проректи рідне українське слово над домовиною Шевченка: уся сила і вся краса нашої мови тільки йому одному відкрилася”.

І справді, Шевченко-селянин — плід давньопатріархального села, що напоювало літературу героями, — перетворився, може, вперше в історії українського красного письменства та й загалом української знаково-етапної історії з героя творчості — на самого творця героїв. Ось як геніальний син нації другого її потужного крила — західного — Іван Франко ствердив: “Виступає він уже не як герой повісті чи поеми, але як живий діяч, як працівник і борець за зневажені людські права всього пригнобленого селянства, всього обібраного та приниженого багатовіковою історією українського народу, як захисник всіх ображених, пригноблених і гнаних. І що найцікавіше: відразу після першої появи у пресі його творів цей мужик, нещодавно невідомий, на загальну думку своїх земляків, становиться визнаним проповідником, першорядним світилом української літератури. Той самий, який ще декілька років тому мав тремтіти перед грізним поглядом свого пана і тільки випадково врятувався від лютих різок економа Прехтеля, той самий, котрим торгували, котрого оцінили й продали за 2500 рублів, як якого-небудь породистого коня, — тепер становиться визнаним провідником цілого народу. З нечуваним ентузіазмом його вітає молодь, приймають і вшановують як рівного собі ті самі поміщики, які преспокойно тримають у себе в неволі сотні й тисячі його братів — мужиків”.

Так, Тарас Шевченко — божественно-вічний, бо його “творила вулканічна магма його ж поезії, а він творив і творить нині українську націю” (Василь Герасим’юк), навколо якої віками ворог тернів темряву, наругу і біль.

Але всупереч давнішим україно- та москвофільським нищителям спадщини Шевченка, нинішнім борцям пасквілітам в українській інтелектуальній суспільності утвердилася й поглиблюється думка-віра у народному, національному характері творчої діяльності Шевченка. Для істинного духом і кров’ю українця Шевченко є “святим прапором нашої національної єдності, одним з найвизначніших символів української спільності, одностійності України й українського життя, — одноцільного, незважаючи на державні, церковні і всякі інші межі. Він є віщуном ліпших часів, коли, поборовши тяжкі перепони на шляху свого розвою, “встане Україна”; вільна і могутня, повна сил і певності себе...” — таке прозирання у майбуття звичував Шевченкові велет-історик Михайло Грушевський.

Замислюємося: чому ж за Шевченком ішло світове українство не одне десятиліття? То чого ж у нас, багатьох, прималіла віра, шпортаються на вибоїнах соціально-економічної ходи снага й душевний клич, чому не звіriamo свої наміри з Поетовим дороговказом:

...*правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхее, не древле слово
Розтленное, а слово нове
Меж людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе.*

Шевченків досвід подає руку і наказує: не перетворюймо свої голови на жлукти-ступи, не ходімо понуро, не сновигаємо немічно привидами, не базікаймо, не роздвоюймося сум’яттями-невпевненостями, не гасімо

спрагою душевну невтоленність, не падаймо у безодню аморальності, не надуваймо свої тіла і думки гординою, користоловством, марнославством, а піднесімо інтелект до кредиту національного надбання, спираймося на безцінний досвід з традиції великих українців — і творімо певну, величну ходу у вічність держави Україна.

Видатний літературознавець наш сучасник академік Іван Дзюба, автор новітньої монографії “Тарас Шевченко: життя і творчість” (К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. — 720 с.), пише: “У соціології, в економіці, в народногосподарському мисленні є таке фундаментальне питання: система життєзабезпечення. Це те, без чого неможливе життя людської громади: хлібопостачання, водопостачання, енергопостачання. Ці системи не вільно руйнувати ніяким революціям, ніяким владам, ніяким партіям, бо нікому не обійтися без хліба, води, вогню...”

Певно, і в духовному житті є такі системи життєзабезпечення. І таку функцію для українського суспільства чинить насамперед Тарас Шевченко — його поезія, його образ, його постать. Він один з заріжних каменів нашої національної будови”.

Справді-бо діалектика вчить: все минає, змінюється. Але мусимо, зобов’язані повсякчас пересторожно торгати в дзвони Правди, аби й титулом не утверджувався в українськомі науці фальшивий образ Шевченка як “кріпака”, “безбожника”, “міфотворця”, “космополіта”, “революційного демократа” чи “інтернаціоналіста”-загальнолюда.

Хоч би які міфологеми творили носії антиукраїнської традиції, хоч би які на українському чорноземі проростали пірі-бузинописці, для “новітніх українців такими фундаментальними культурологічними елементами, без котрих вони обов’язково втратять власну національну ідентичність, безперечно, були, є і будуть — Т. Шевченко і християнство” (Іванишин Петро. Шевченкознавство чи україновбивство? (про міфотворців нетрадиційної орієнтації як продовжувачів антиукраїнської традиції) // Урок української. — 2004. — № 10. — С. 4.).

Між ним і нами щодня, щохвилини має скорочуватися відстань, має поглиблюватися взаєморозуміння, адже він, Шевченко, вів і далі, мов біблійний Мойсей, проводить українців крізь простір і час, через світові далі й гони — до незнищеного пракоріння нашої нації.

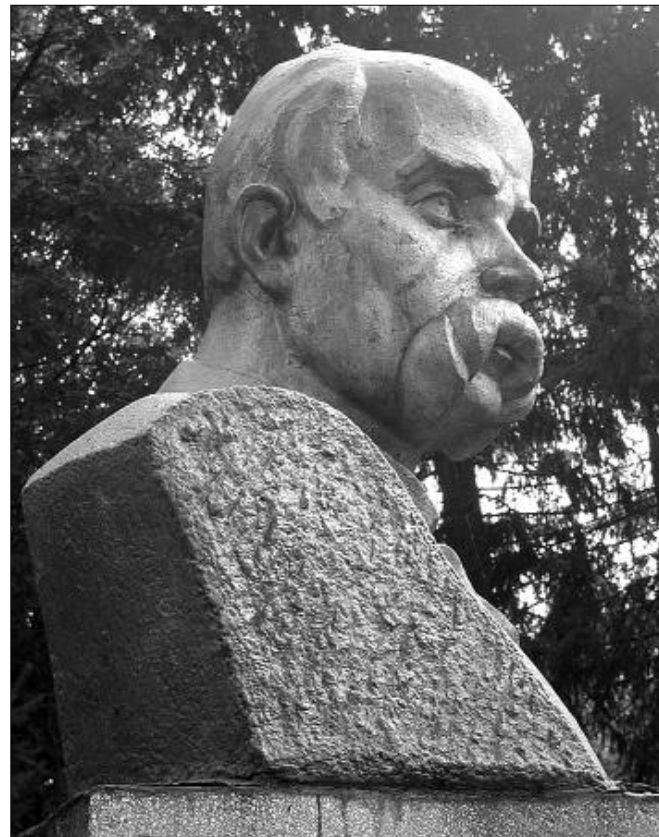
Шевченко як провидець перелив у дзбанок українського сьогочасся не лише свою нудьгу, свої болі, а й думи-прощі, гадки-молитви, мрії-братоловби.

Читаймо Шевченка і в свята, і в будні, намагаймося вчитуватися в октави душі Генія — і тоді збагнемо, що ми всі — “і мертві, і живі, і ненароженні” — перебуваємо у єдиному нерозривному просторі; що на світі все тліє, минує, окрім пам’яті, яка в’яже покоління у єдину духовну сув’язь Людини.

Українці! Зробімо так, щоб повернулася у наші помешкання прекрасна батьківська традиція: під вишиваними рушниками висять два портрети — Шевченко у смушковій шапці, що під вусом тримає, як діаманти, слова улюбленої пісні “Забіліли сніги” — і поруч “весняний” у вишиванці Франко, що ніби молиться до нас рядками своїх майових елегій: “Весно, ти мучиш мене...”

Повернімо новітній зміст цим портретам, як святим образам апостолів нації.

Володимир КАЧКАН

ЯК КОБЗАР МАНДРУВАВ ЧЕРЕЗ ВОВКОВІЙ

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

Із пам’ятником Кобзареві у селі Вовковиях Демидівського району пов’язано чимало цікавих історій, які були і приємними, і гіркими, але щоразу — повчальними.

“ШЕВЧЕНКО НАСПРАВДІ НЕ ТАМ, ДЕ ВІН БУВАВ, А ТАМ, ДЕ МИ ЙОГО ХОЧЕМО БАЧИТИ”

Багато дослідницьких списів зламано над питанням, яким був шлях Тараса Шеченка під час його перебування на волинських теренах. Доречні рядки з повісті “Варнак”, де розповідається, як герой мандрує з Кременця до Новограда-Волинського: “Из Кременца пошёл я через село Вербы в Дубно, а из Дубно на Острог, Корец и на Новгород-Вольнский, на берега моей родной, моей прекрасной Случи”. І хоч “Варнак” не належить до автобіографічних повістей, підстав сумніватися, що Кобзар, перебуваючи на Волині, відвідав саме ці населені пункти, немає.

Саме з цим маршрутом пов’язаний чи не перший мій шевченківський урок. Річ у тім, що шкільний учитель мови та літератури Іван Бондарчук на уроці запропонував зробити доволі незвичне завдання — намалювати на географічній карті лінію за шляхом Кобзаря. Ця лінія виходила прямою, однак я несподівано зробив майже 30-кілометрову дугу — із села Верби до своїх рідних Вовковиїв, а з Вовкови-

їв до Дубна. Чому так? Причиною цілком серйозно став пам’ятник Кобзареві в центрі села, повз який проходив щоразу, прямуючи до школи. Мені, підліткові, здавалося: оскільки стоїть пам’ятник, отже, не даремно, Шевченко неодмінно тут бував. Тож і маршрут на карті має бути відповідним.

Коли перед оголошенням оцінок учитель розтлумачив правильну відповідь, я, розчарований, навіть на четвірку не чекав. Тим більш, що Іван Миколайович залишив мою роботу насамкінець. Він поставив п’ятірку, сказавши, що хоч відповідь і не зовсім правильна, але вона “пройшла крізь серце, бо Кобзар насправді не там, де він бував, а там, де ми його хочемо бачити”. Ці слова для мене стали знаковими і справді предтечі завжди перебувають там, куди їх оселяє наше сумління.

“ВОЛОДУ, ПОДІЛИСЯ З ТАРАСОМ”

Приїжджаючи у рідні Вовковиї й поглядаючи на пам’ятник Шевченкові, згадую іншу незвичну розповідь, яка на тутешніх теренах стала прикладом пошанування справжніх предтеч.

У 1980-х “штампованих” пам’ятників Леніну наплодилося стільки, що вони кількісно переважали усі інші, разом узяті. До таких належав і вовковиївський, який ставав об’єктом уваги з різних приводів. Молодята, приміром, виходячи з РАГСу, клали квіти до ніг бетонного Ілліча. Перед початком різних партійних урочистостей делегації теж приїмали до монумента.

Словом, “вождю” квітів не бракувало. Саме у їхній кількості помітив гірку життєву несправедливість дядько Арсен, палкий прихильник національного відродження. Його до глибини душі обурило, що Леніну приділяють надмір уваги, а біля пам’ятника Тарасу Шевченку, що стоїть неподалік, — жодної квіточки.

Після чергової урочистості, коли біля ніжжя знову виросла гора квітів, дядько Арсен підійшов до монумента і при чималому гурті людей гордовито випалив Леніну просто у віні:

— Слухай, Володусю, трохи несправедливо виходить. Тобі стільки уваги, стільки букетів. Поділися-но з Тарасом...

Шокований люд, ніби закачавшись, спостерігав, як дядько бере половину букетів і несе до пам’ятника Шевченкові. Навіть затяті партійці тоді не стали йому вперек дороги. Щоправда, пізніше хотіли пришити “політику”, але криміналу в його діях не побачили, тож дали спокій. Більш того, цей випадок став уроком на майбутнє. Бо вже скільки пошановували Леніна, вдіяли квіти і Шевченкові — задля справедливості.

ХТО Ж ВИЗВОЛЯВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА З КРІПАЦЬКОЇ НЕВОЛІ?

Ліна ГАЛАНЗОВСЬКА

Для когось несуттєво, хто визволяв Тараса Григоровича Шевченка з кріпацтва — росіяни чи українці. Для мене це вкрай важливо, бо правда руйнує великодержавний міф Росії, що саме росіяни викупили українця-кріпака з ярма, в яке вони його і весь український народ загнали 1783 року указом Катерини II про введення кріпацтва у вільній до того часу Україні.

Не треба лукавити, не треба боятися правди, бо вона є і пробивається до затурканого люду. Ось вони, ті українці, хто визволяв Тараса Шевченка із кріпацтва:

Іван Сошенко — українець з Черкащини, маляр. Першим почав замислюватися про звільнення цього геніального хлопця з кріпацтва і порадився про це з письменником Євгеном Гребінкою.

Євген Гребінка — українець з Пирятина, видавав у Петербурзі альманах “Ластівка”. Перший узявся за літературну освіту Шев-

ченка, запрошуючи його до себе з 1837 р. на літературні вечори. “Хрещений батько” першого видання “Кобзаря”. Саме йому Тарас Шевченко присвятив поему “Перебендя”.

Василь Григорович — земляк Євгена Гребінки. Чоловік доньки славного українського різьбяр Івана Мартоса. Секретар Товариства заохочення мистецтв, професор теорії естетики, віце-президент Імператорської Академії мистецтв. Йому Шевченко присвятив поему “Гайдамаки”.

Олексій Венеціанов — син грека з Ніжина й українки, вчитель Івана Сошенка, товариш Євгена Гребінки по гімназії. Придворний живописець.

В. Григорович і О. Венеціанов товаришували з відомим поетом Василем Жуковським (вихователь царя Олександра I), якому і представили Шевченка.

Василь Жуковський — позашлюбний син туркені-полонянки в маєтку російського поміщика А. Жуковського, поет-романтик. Добре знав долю кріпаків і почав дбати про

звільнення Шевченка — українського “алмаза в кожурі”.

Карл Брюллов — зросійщений нащадок французів-гугенотів. Його предки емігрували до Німеччини, згодом переїхали до Росії, але вільнолюбний дух, притаманний французам, художник зберіг. Українець Іван Сошенко познайомив Шевченка з Карлом Брюлловим. Це знайомство стало вирішальним для долі юного Шевченка.

Де ж тут росіяни? Чи, може, хтось боїться визначити за національністю визволителів Шевченка?

Тільки правда зробить нас вільними людьми. Не слухайте ворогів, вони не хочуть, щоб Україна стала справді національною державою. Не будьте тими, про кого Тарас Шевченко писав:

*Ми серцем голі догола!
Раби з кокардою на лобі!
Лакеї в золотій оздобі...
Онуча, сміття з помела
Єго величества. Та й годі.*

«ВІН БУВ БІЛЬШ ЯК УКРАЇНЕЦЬ...»

Анатолій РИЖЕНКО,
м. Прилуки Чернігівської області

Завжди, коли перечитує літературу, присвячену Т. Шевченкові, в пам'яті зринають слова, винесені в заголовок статті. Вони належать колишньому президенту США Ліндону Б. Джонсону.

Понад сорок років тому я започаткував листування з українцями, а серед них чимало земляків, яких доля закинула у США, в Канаду, у Францію чи в Австралію.

А цікавила мене передовсім інформація, як вони там бережуть свої національні традиції, пам'ять про Великого Кобзаря, шанують його творчість. Поступово вдалося зібрати цікавий матеріал про те, як вшановують великого українського поета і художника на американській землі не лише громадяни українського походження, а й представники інших національностей. Дуже важливо, що високу оцінку творчості нашого безсмертного Кобзаря дали навіть президенти США.

Ще 1964-го в одному з листів, надісланих з Клівленда (США), Степан Самійленко (уродженець с. Валки Прилуцького району) повідомляв: «У суботу, 27 червня у м. Вашингтоні, бувши президент З.Ш.А. Двайт Айзенговер відкрив пам'ятник Т. Г. Шевченку, при великому здвизі народу (було там при тому до 400 000 людей і то різних — і «білих», і «кольорових»).»

Подорож С. Самійленко не повідомляв, і лише з матеріалів, надрукованих у «Літературній Україні» 1991 року, ми змогли дізнатися, що до спорудження того монумента були причетні президенти США 1950—60-х років, які підтримали давнє прагнення українців встановити пам'ятник Т. Г. Шевченкові в столиці США.

Про це говорив і колишній президент Сполучених Штатів Джордж Буш (старший), який 1 серпня 1991 року побував у Києві. Виступивши в парламенті України, він цитував рядки Кобзаря, нагадав, що у Вашингтоні височіє пам'ятник геніальному синові українського народу.

А його наступник президент Білл Клінтон, який побував в Україні в червні 2000 року, перед киянами кілька разів цитував українською мовою слова Великого Кобзаря: «Борітеся — поборете!» Цими словами він закликав українців активно проводити реформи, розвивати громадянське суспільство, захищати вільні засоби масової інформації й розірвати пута корупції. «Америка буде поруч з вами у вашій боротьбі за процвітаюче майбутнє», — заявив американський лідер.

Ще 1950-го, коли тривала дискусія про доцільність спорудження монумента, Гаррі Трумен перебрав на себе обов'язки почесного голови Комітету Пам'ятника Шевченкові.

Дуайт Ейзенхауер підписав схвалений у Конгресі закон про встановлення пам'ятника, а згодом відкрив його і виступив на урочистостях з цієї нагоди з емоційною промовою. Сприяв зведенню пам'ятника і Джон Кеннеді. Ліндон Джонсон висловив своє ставлення до Кобзаря у спеціальному посланні, написаному з нагоди вмурування до підніжжя монумента Пропам'ятної грамоти — звернення до нащадків, у якому було закарбовано історію створення пам'ятника та списки тисяч людей, що підтримали ідею спорудження шедрами жертвами.

Автор пам'ятника Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні Леонід Молодо-

жанин, український скульптор із Вінніпега, став переможцем у конкурсі, де було представлено сімнадцять оригінальних проектів.

День відкриття пам'ятника преса назвала найвизначнішим днем життя української діаспори в Америці за всю її історію.

Спорудженню пам'ятника та його відкриттю присвячено книжку одного з членів Комітету Пам'ятника Шевченкові Антона Драгана «Шевченко у Вашингтоні», що вийшла друком 1984-го у Нью-Йорку. З неї передруковано висловлювання президентів США про Кобзаря у «Літературній Україні» від 22 серпня 1991 року.

Вважаю, що і нашим читачам варто їх нагадати.

Джон Ф. Кеннеді: «Я радий, що можу додати свій голос до тих, що вшановують великого українського

поета Тараса Шевченка. Ми вшановуємо його за великий внесок у культуру не лише України, яку він дуже любив і так промовисто описував, а й культуру світу. Його творчість є шляхетною частиною нашої історичної спадщини».

Ліндон Б. Джонсон: «Любов до українського поета цілком зрозуміла, і гордість з його досягнень цілком виправдана.

Прикметно, що тут, у столиці великої й вільної республіки, поставлено пам'ятник Шевченку, щоб він усім живим і тим, хто прийде після нас, нагадував про його велич.

Шевченко заслуговує на почесність, яку йому віддають. Він був більш як українець — він був державним мужем і громадянином світу. Він був більш як поет — він був хоробрий вояк за права і волю людей. Він писав вірші, щоб вести рішучий бій за волю. Його поезія — з народу й для народу.

Коло Шевченкових слухачів було таке широке, а вплив був такий великий, що його слова знаходили читача і любов далеко за кордонами рідної країни. Видання його поезій були такі вартісні, що кожна родина старалася мати дві книжки — Біблію і «Кобзар» Шевченка...»

Дуайт Д. Ейзенхауер: «Дня 13 вересня 1960 року, коли підписом я перетворив на закон ухвалу, яка уповноважувала спорудження цього пам'ятника, сподівався, що ви влаштуєте урочисте відкриття, яке відповідало б величчю Тараса Шевченка.

Цей день настав, і ви прийшли — тисячі з усіх куточків Сполучених Штатів Америки; ви прийшли з Канади, з Латинської Америки і Європи та навіть далекої Австралії, щоб вшанувати пам'ять поета, який так промовисто висловив невмирущу рішучість людини боротися за волю та її незгасаючу віру в перемогу.

Тиранія і гніт сьогодні не різняться з тиранією гноблення за часів Тараса Шевченка.

Тепер, як і тоді, тиранія означає зосередження всієї влади в руках елітарної групи, урядової верхівки, однієї людини.

Коли ж Шевченко приєднався до братства, метою якого було встановлення республіканської форми влади в країнах Східної Європи, його було ув'язнено і навіть відібрано право на олівець та папір, щоб записувати свої думки про волю.

Сьогодні такий самий зразок життя існує в Радянському Союзі та в усіх поневолених країнах. Де тільки при владі комунізм, там контролюють думки.

Наріжний камінь кожного вільного суспільства — обмежена влада, яка виконує тільки ті завдання, що їх народ потребує і яких він сам за себе не може виконати, або не може виконати так справно.

Хоч світ сьогодні поділений між тиранією й волею, сподіваємося, що таке не залишиться назавжди. Між усіма людьми, які живуть на планеті, у кожній поневоленій країні — навіть у самій Росії — тільки групу чинить лих утиски, опановуючи своїх співгромадян силою або ошуканством.

Але не забуваймо вікової правди, що «це також минеться». У країнах Східної й Центральної Європи, серед неросійських націй СРСР і в самій Росії, де поезія Шевченка добре відома, мільйони людей прагнуть права на самовизначення. Монумент поета, що стоїть тут, у серці столиці країни, де можуть його бачити представники майже всіх країн світу, — світлий символ його волелюбності. Він промовляє до мільйонів гноблених.

Він надихає їх на боротьбу проти комуністичної тиранії, аж доки досягнуть перемоги.

Щоб принести світові мир, волю і справедливість, мусимо збільшити наші спільні зусилля, щоб люди в усьому світі усвідомлювали, що тільки у волі можна знайти правильний шлях до щастя і самовиявлення.

Шевченко жив цією правдою.

Відкриваючи цей пам'ятник великому українському поетові XIX століття, ми заохочуємо сьогодинішніх поетів в Україні, у Східній Європі, в усьому світі включати в їхні вірші прагнення людства до волі, до національної незалежності.

Якби Шевченко жив сьогодні, він був би у перших лавах цієї боротьби.

Сьогодні ми презентуємо світові монумент Тараса Шевченка, Кобзаря України та Борця, щоб увічнити віру людини в перемогу волі.

Безнастанною працею та Божою допомогою одного дня настане нова доба, доба універсального миру з волею і справедливістю для всіх».

Відтоді минуло понад сорок років. Здійснилися слова американського президента. Світ до невідомості змінився. На руїнах комуністичної імперії — колишнього СРСР — утворилися незалежні держави, які стали на шлях самостійного розвитку.

Розпався так званий Варшавський блок, і країни Східної Європи отримали можливість крокувати у майбутнє, не озирюючись на окрик і вказівки зі сходу.

ДУБ, ПІД ЯКИМ СІДІВ ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Алла ГЛЕМБОЦЬКА

Дуб, під яким сидів Тарас Шевченко, може прожити ще багато років після того, як його полікували екологи.

— Завдячуємо насамперед молодій благодійниці — журналістці Лесі Сакаді-Островській, яка надала 2 тисячі гривень зі свого заробітку, — розповів керівник Національного еколога-натуралістично-

го центру учнівської молоді Володимир Борейко. — Тож добрих півтора століття ще зможуть торкнутися його стовбура ті, кому дорога пам'ять про Великого Кобзаря. А ще ми завдяки благодійникам полікували багатолітні липу на Андріївському узвозі та шовковицю у Ботанічному саду.

У невеличкій хатині, у якій нині хата-музей Тараса Шевченка на Пріорці, 150 років тому зупинявся дорогою до Петербурга Тарас Шевченко. Про це нині свідчать фотокопії документів, розповідають поезії, які тут народилися. З вікна її видно чудовий парк, яким прогулювався Тарас Григорович.

Найстарішому парковому експонату — Тарасовому дубу, як тепер його називають музейники й екологи, понад чотири сотні років. Він зберігся на малюнках Тараса Шевченка та у його поезіях.

Коло дідугана-велетня ми поставили табличку. Однак хтось її зіпсував, залишивши на ній нецензурні слова, тому змушені були її зняти.

Нині екологи виготовили нову мармурову табличку й прикріпили високо на дубі, щоб її не дістали. На жаль, охочих внести кошти на порятунок столітніх дерев значно менше, ніж тих, хто хоче увічнити своє ім'я на дубовій корі очевидця історичної минувшини.

ПОЖЕРТВИ НА ТАРАСОВУ ЦЕРКВУ

*Продовження.
Початок у 2003—2008 рр.,
ч. 7 за 2009 р.*

Вальчук П. С., с. Малинці Хотинського р-ну Чернівецької обл.	100,00
Блажко Юстин, с. Здовбиця Здолбунівського р-ну Рівненської обл.	100,00
Пилипчук Л. П., с. Джурин Чортківського р-ну Тернопільської обл.	100,00

З ОТОЧЕННЯ ПРОРОКА

У музеї-садибі Т. Г. Шевченка в Києві, на колишньому Козинському болоті, 28 лютого відбулася презентація книжки історика-шевченкознавця Олександра Лазаревського «З оточення пророка, або Тарас Шевченко та родина Лазаревських», випущеної у видавництві «Пульсари».

Автор тривалий час ішов до мети — розповісти читачам про родину Лазаревських, найближчих друзів поета. Цій книжці передувало збирання матеріалів протягом 20 років в Україні та за її межами, опрацювання їх, проведення в НСПУ літературного вечора «Шевченко та брати Лазаревські», відкриття 2008 року в Національному музеї Тараса Шевченка виставки на цю тему, каталог якої подано у книжці.

Тарас Шевченко у листі до Опанасії Олексіївни Лазаревської пише: «...благородных сыновей Ваших я привык называть моими родными братьями, позвольте Вас называть моею родной... искренне любимой матерью».

За словами М. Трушевського, шестеро братів Лазаревських стали окрасою української інтелігенції середини XIX століття. У книжці йдеться про невмирущий культ Шевченка

у світогляді діда й батька автора, про розвідки і праці першого з них із життя та творчості Кобзаря.

Автор видання Олександр Лазаревський, заслужений працівник культури України, досліджує творчу й наукову спадщину прадіда — історика Олександра Лазаревського, з дня народження якого цього року виповнюється 175. Лауреат премії ім. О. Лазаревського, майже 25 років жив та працював на півночі Росії, член Спілки професійних літераторів РФ, автор науково-популярних книжок, розвідок та історичних нарисів.

Інф.

«МАЛЮВАВ ПАЛІЙ ЧОРНОГУЗ»

Кадр із фільму: художникові Палію Черногузу сільрада подарувала корову. 1940 р.

Василь СЕЛЕЗІНКА, заслужений діяч мистецтв України, член правління обласного об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, м. Чернівці

1940-го, коли Північна Буковина стала радянською, Олександр Довженко і Юлія Солнцева знімали документальний фільм “Буковина — земля українська”. Це надзвичайно цікава стрічка. Вони знімали по всій Буковині, як їдуть радянські танки, як населення з ентузіазмом зустрічає “визволителів”, мітинги, віча. У Глибокій учителька і поетеса Домка Ботушанська веде урок, у Мамаївцях Кіцманського району юний художник Володимир Кокочук малює дідуся. На вигоні між селами Топорівці та Рідківці молодь влаштувала танці. Довженко детально показує одягання парубка, як вбирається на танці дівчина. Зупиняється на деталях архітектури. Основний епізод фільму — весілля в Топорівцях. Одружувався майбутній ветеран війни Юрій Миленко, який вперше побачив цей фільм аж у Берліні.

Працюючи головним режисером обласного телебачення, я вирішив іти слідами фільму і запрошувати його героїв на передачі. Багатох не було вже серед живих. Ось на перехресті вулиць у Чернівцях стоїть екзотичний регулювальник руху у вишиванці, в кептарі, в білих гачах. Це хлопець із Задубрівки Заставнівського району, який загинув на війні. Ось Гулей — “професор різьби” з Виженки. Його дві дочки стали лікарями. Молодша на час мого пошуку була студенткою Чернівецького медичного інституту і вперше побачила свого батька “живим” лише у фільмі.

У Виженці митці знімали майстринь вишивання, парубків з топирцями, в червоних сардаках та холошнях, які співають “Верховино, світку ти наш”. Розшукав я і Софію Космачук, яка у фільмі грала на флюярі сумну гуцульську думу. Мені на студії вона вигравала ще й на дрімбі, а вдома, у Виженці, — на баяні. “Буковинська пісня схожа на плач. Дайте буковинцеві будь-які слова, і він підбере до них сумну мелодію”. Так починається фільм. Довженко вважає, що це результат 600-річного підневільного життя буковинців, яких гнобили різні окупанти. Він захоплений тим, що народ таки зумів зберегти і мову свою, і пісню, звичаї, обряди, культуру і мистецтво. Рятівною, незнищенною силою, надійним оберегом і джерелом наснаги ставало не тільки Слово, а й мовчазний портрет Шевченка. У той час, коли у нашому краї принижували, придушували все українське, знайшлася мудра людина, яка просто малювала портрети поета і дарувала їх людям. У фільмі йому присвячено лише кілька кадрів: селянин з дружиною і дітьми виходить з бідної хати,

Син Палія Черногуза Танасій

привітно знімає капелюх, а назустріч йому йде такий самий селянин у кептарі й капелюсі, веде на мотузку корівчину. А за кадром текст: “Художникові Палію Черногузу сільрада подарувала корову”. Далі в кадрі по три секунди портрети Т. Шевченка, І. Франка, В. Леніна і пояснення: він малював їх і дарував людям. Зверніть увагу: не продавав, а дарував.

Хто він? Звідки? Де знято ці кадри? Звертався до глядачів з проханням повідомити, хто що знає про це, але не озвався ніхто.

Коли вже втратив надію, несподівано прийшли двоє чоловіків і поцікавились, чи шукаю я ще художника Палія Черногуза. Шукаю. “Це ось його син”, — сказав той, що запитував. Другий подав мені руку і відрекомендувався російською мовою та ще й з московським акцентом: “Ніколай Владімірович Уральський”. Я здивувався: якщо це псевдонім, то чому не Карпатський? І чому Владімірович, а не Па-

лійович? І звідки московський акцент?

Відповідь була така: “Це не псевдонім, а справжнє прізвище й ім'я прийомного батька, а він — син Палія Черногуза — ще з дитячих років живе в Москві. Професія — художник. Батька пам'ятає трохи, а знає про нього багато. Я — чоловік його молодшої сестри Одарки, живемо в Коломиї”.

Народився Палій Черногуз у багатодітній селянській сім'ї, виріс і жив у селі Черногузи Вижицького району. Навряд чи знав про свій талант чи мріяв стати художником, але трапилося горе — померла його перша дитина, син. Вразливому Палієві ввижався він і вдень, і вночі, не давав спати, жити не давав. Тоді роздобув він фарби, і з пам'яті відтворив на папері дороги риси.

Так народився художник Палій Черногуз. З'явилася пристрасть до малювання. Купувати паперу не було за що, тож малював на зрізі дерева. Одну з таких плакеток із зимовим пейзажем збергла сестра Одарка Телішак, яка жила в Коломиї. Палій був уже тяжкохворим, коли малював той пейзаж, і так багато смутку, тихої печалі в тому зимовому етюді. Дві маленькі людські фігури посеред засніженої студеної дороги немов прощаються назавжди.

Палія Черногуза 1940 року обрали заступником голови сільради, але перед самою війною він несподівано помер, казали, нібито захворів на тиф. Але близька сусідка, старенька мудра дуже начитана жінка, яку в селі звали Комарихою, розповіла: одного разу ішов Палій з роботи дуже засмучений. Що сталося? Він сказав, що засудили людину на кілька років тюрми тільки за те, що вона запізнилася на п'ять хвилин на роботу. “Жити не хочеться!” — сказав тоді Палій і через два-три дні помер. У труні лежав аж синій. То не було подібне на тиф. “Він, мені здається, — сказала Комариха, — страдився. Був дуже вразливий і не витри-

мав такої кричущої несправедливості”.

Коли почалася війна, дружина Палія зібрала дітей і намагалася втекти від німців, однак їх наздогнали аж коло Вінниці. Довелося повертатися. У селі ховалася, та не сховалася, її зв'язали колючим дротом і кинули в концтабір. Якось вдалося їй повернутися, але була вже такою знівченою, що лягла на ліжко і більше не вставала.

Навіть малюнки Палія Черногуза в роки окупації тримати було небезпечно. Олена Білак розповідала, як портрет Шевченка переховували під підлогою.

Осиротілі діти пішли по людях. Танаско був старшим — з 1932 року, Одарка — на три роки молодша. Тож навесні 1944-го хлопчик охоче пристав до частини радянської армії, що наступала, став сином пол-

Вишивальниці з Виженки Фрозина Гулей та Параска Клим

ку. Медсестричка, дівчина-москвичка пожаліла сироту, запропонувала Танаскові бути її сином. Він погодився. Вона відвезла його в Москву до матері. Так буковинський хлопчик з Черногузів став москвичем.

Нелегким було повоєнне життя, довелося з новою мамою їздити на заробітки аж на Колиму, де перебували три роки. Згодом навчався в одному з художніх училищ Москви, служив в армії. Потім працював художником у редакціях газет “Правда”, “Советская Россия”. Коли ж мама вийшла заміж за інженера Володимира Уральського і в них народилася дочка, батьки не захотіли, щоб вона колись довідалася, що це її не рідний брат. Так Танасій Палійович Черногуз став Ніколаєм Владіміровичем Уральським, проте ніколи не забував своєї справжньої сестри, любив приїждити до неї. Приїжджала й Одарка в Москву, але таємниці ніколи не зраджували.

Уральський дав мені список людей, у яких він знайшов кілька робіт Палія Черногуза, виконаних на дерев'яних плакетках, однак портрета Шевченка там не було. Уральський розповів, що переніс багато операцій, але тепер усе йде нібито добре, і ми домовилися, що він приїде ще раз, ми зробимо з ним телепередачу про батька і про нього. Якщо лікарі дозволили йому тепер відвідати рідні краї, то й навесні не заборонять. Він не здогадувався, що лікарі дозволили йому попрощатися з рідним краєм, якого він уже не побачить, бо хвороба смертельна. Навесні він не приїхав — помер. Наші наміри і плани не здійснилися. А портрет Т. Шевченка я таки знайшов. Намалював його П. Черногуз ще 1930 року, а зберіг мешканець села Черногузів Степан Онуфрійович Колотило. Це його батько замовив художникові портрет поета, а старшого сина Григорія навіть віддав до Палія в науку. Григорій Онуфрійович передав мені цікаву фотографію, пов'язану з Т. Шевченком. Зроблено її 1914 року в Чернівецькій учительській семінарії під час святкування 100-річчя Кобзаря. Праворуч (крайня на лавці) в українському народному одязі чернівчанка Євгенія Кавердович, яка через багато років розповідала про це Шевченкове свято своєму зятєві Григорієві Колотилу.

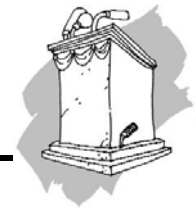
Цю давню фотографію та портрет Т. Шевченка, якому у фільмі Довженка присвячено лише три секунди, чернівчани і гості міста мали змогу бачити на виставці в краєзнавчому музеї. У правому кутку внизу портрета дрібненький напис, зроблений самим художником: “Малював Палій Черногуз, 1930 рік”.

Палій Черногуз. Портрет Шевченка. 1930 р.

Учасники святкування 100-річчя Шевченка у Чернівцях. 1914 р.

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

Українські політики не завжди демонструють справжню українськість, але постійно в різних віраціях розказують народові анекдот про тещу і невістку. Мовляв, усе “Не так!”, а коли вже всім це набридає — “Чортзна як, але не так!” Складається враження, що нікому з вищих колишніх і чинних політиків не шкода сердешних українців, тому радять щоразу інше і не кажуть про можливі наслідки.

Так повелося, що в найгірші моменти роль національного аксакала перебирає на себе найвищий лідер політичного блоку “Не так”, перший президент Леонід Кравчук. Роль авторитетної “теці” беззаперечно належить йому. Горезвісна хитрість дала йому змогу ухилитися від багатьох справедливих звинувачень лише тому, що він завчасно зробив себе персоною історії й від нього відчепилися зубаті сучасники.

Цього разу экс-президент Кравчук закликає чинного президента Ющенка піти у відставку, мовляв, якщо президент не може керувати державою, контролювати економіку і систему влади, то хай добровільно віддасть владу за прикладом Леоніда Кравчука.

Що в Україні негаразд, ми і так знаємо. А далі як? Без конкретної поради громадянам ця театралізована заява більше скидається на якусь політтехнологію. Може, і довелося б ламати голову над розв’язанням цього ребуса, якби не зателефонували знайомі. За їхньою панічною реакцією, мовляв, кожен день чинного президента нас губить остаточно, стало зрозуміло: це політтехнологічний хід, розрахований на відгук у душі кожного знервованого українця, який став жертвою телебачення. А яка відома політична сила працює лише на технології словесно-обіцяльного упередження бажань і сподівань електорату? Саме в цієї сили є інтерес “розлучитися” з президентом передчасно. Якщо вже “задіяно” Леоніда Кравчука і подав голос Олександр Мороз — на нас чекають непрості часи.

Складний період переживає і визнаний претендент на президентське крісло. Кравчук і Мороз з Мельниченом з’являються зазвичай у прикінцевий або важкий момент кожної української виборчої кампанії. За всіма ознаками, готують план примусово-добровільної відставки

«НЕ ТАК» ПО-УКРАЇНСЬКИ

чинного президента. Спочатку буде моральний тиск і потужна інформаційна атака, підготовка громадської думки, потім на це рішення відреагує вкрай незадоволена владою громадськість. Далі щось на кшталт форсованого варіанту акції “Україна без Кучми” і масова зрада оточення президента. На завершення може бути щось талановите, в красивому драматично-театральному виконанні. Проте конструктивної відповіді на питання “Чому не так?” і “Яка користь?” немає.

Домислювати доводиться нам самим. По-перше, кому вигідна така заява Леоніда Макаровича? По-друге, які сюрпризи чекають на нас у випадку виконання Ющенком поради піти у відставку? Безумовно, це не дружня порада колезі-президента. Це можна розцінити як чіткий сигнал самолюбивому, універсальному президентському оточенню про те, що пора остаточно перебігати до сильнішого учасника президентських перегонів.

Спостерігаючи за публічною поведінкою Леоніда Макаровича, важко не зауважити, як йому імponує роль національного патріарха, політичного старійшини і старанно культивоване табу на його значні прорахунки. Він теж прагне сприяння наступного президента. Ніхто ж не звинуватить того, хто був першим. Можливо, то були вимушені прорахунки, зумовлені непростим становленням держави, але вони були, і значні.

Можливо, помилки Ющенка теж значною мірою були вимушеними і пояснюваними, зважаючи на якість парламенту й несподівано талановиті сюрпризи оточення та соратників. Ніхто не аналізуватиме, адже так можна дійти до визнання єдиної помилки Ющенка — занадто всім довір’яв. Вимагати за це негайної відставки, знаючи реальні конституційні можливості президента після реформи, — не зовсім чесно і порядно. Кравчук це добре знає, як і те, що Ющенкові після добровільної відставки не дадуть спокою, як Кравчукові, а радо звинуватять у всіх бідах України, не давши слова для виправдання. Саме ця ситуація вкрай потрібна іншому сильному учасникові президентських перегонів, як

рятівний громовідвід у час накопичення великої хмари кризового електорального негативу.

Звичайні виборці теж зрадіють добровільній відставці Ющенка як можливості одержати хоч якусь сатисфакцію за нездійснені обіцянки й особисті проблеми. Вони сприймуть це з полегшенням, втомившись від суперечки “у верхах” і не стануть перейматися тонкощами політреформи, конституційної зміни повноважень та можливостей президента. Навіть усі агітатори Троцького не змогли б переконати українців у тому, що Ющенко вже не має конституційних повноважень Кучми. Недоладна згадка про Троцького навіює думку про те, що методи цього маніпулятора зневіреними і неосвіченими масами в ХХІ столітті живі й діють в українській політиці, навіть складають основу багатьох політтехнологій.

Чи насправді вигідна передчасна відставка Ющенка нам, простим громадянам? На хвилі емоцій багатьом здається, що гірше вже не буде, зате на душі полегшає від почуття справедливої помсти за нездійснені сподівання, кризи і курс долара. Дехто щиро вважає, що президент саботує роботу уряду і прагне гіршого для нації, підставивши під народний гнів можливого конкурента. Переконати людей у чомусь іншому важко: народ сам поводиться, як дитина, що лінується вчити уроки.

Коли ми в чомусь і переконаємось, буває надто пізно. Чому Ющенко досі не зміг переконати націю в тому, що дбає тільки про національні інтереси і хоче, щоб уряд працював для якнайшвидшого виходу з кризи? Відповідь на це питання є, але вона надто запізнiла і тому не має значення. Ті, хто розуміє Ющенка, керуються непомилним принципом довіри українця до українця. Я теж серед тих, хто переконаний: Ющенко зумисно не чинитиме зла нації, аби залишитися на другий термін. Він не здатний на це, бо з діда-прадіда українець. Щоправда, за цих умов і в рамках зміненої Конституції він не може позитивно впливати на уряд і парламент, швидше за все не реалізує власного бачення виходу з кризи. Він також не зможе

байдуже спостерігати за діями уряду і парламенту, по-своєму реагуючи і викликаючи на себе нові звинувачення. Він не ухилитиметься і робитиме зауваження урядові, хоч не має повноважень відповідати за виконавчу владу.

Виправдовувати і жаліти президента ніхто не стане, він сам повинен відповідати за все як глава держави і лідер нації. Решту скажуть історики.

Ті, хто квапить Ющенка йти у відставку, нещирі й нелогічні. Адже невдовзі президентські вибори, і своє слово скаже народ. Президент зараз об’єктивно не може зашкодити роботі уряду — був би лише план урядових дій. Хоч критика президента може і не подобатись кандидатам в президенти, але вона дуже потрібна прем’єрові як засіб тестування антикризових заходів і не заважає урядові діяти, адже остаточне рішення ухвалює саме уряд. Нам, громадянам, треба сприймати це не як сварку лідерів, адже без цього ми не мали б бажаної прозорості дій уряду. Якби не критика президента, можливо, лунали б самі оптимістичні урядові заяви.

Президент, попри симпатії чи антипатії до нього, — найвища посадова особа в державі. Тому єдина думка вищої влади, за логікою Конституції, залежить не від бажання президента погоджуватись в усьому з усіма, а від уміння голови уряду як керівника виконавчої структури тактовно переконати чи запевнити президента у рації власної позиції. Якщо ж виконавча структура дозволяє собі публічно звинувачувати президента у брехні, цивілізований світ відмовляється таке розуміти. Це спотворена етика державної влади, і тут відставка президента не зарадить. Саме в цьому — наше “не так”, адже українська традиція заснована на повазі нижчого до вищого.

У випадку добровільної відставки президента сварка з його тінню все одно триватиме до кінця виборчих перегонів. А потім хтось як буде, але схоже на те, що старійшина Леонід Кравчук вже не наважиться сказати “не так!” чи знову закликати когось подати у відставку. Найгірше, що українське суспільство починає грати ганебну роль безкультурної масовки, що деградує в технології самоприниження через публічне приниження гідності президента. Це може доволі швидко перетворити нас на знервований, безкультурний і простий в управлінні натовп.

250 ГОЛОСІВ ЗА ВІДСТАВКУ ОГРИЗКА

Верховна Рада України 250 голосами проголосувала за відставку Володимира ОГРИЗКА з посади міністра закордонних справ України. Зокрема за відставку проголосували 174 народні депутати від фракції Партії регіонів, 49 — від БЮТ, 0 — від НУ-НС, 27 — від КПУ і 0 — від Блоку Литвина.

ЧИНОВНИКАМ ЗМЕНШИЛИ ПЛАТНЮ

Верховна Рада України постановила вдвічі зменшити зарплату Президентів, Прем’єр-міністру, народним депутатам та іншим високопосадовцям. За ухвалення відповідної постанови “Про заходи щодо упорядкування окремих видатків Державного бюджету України” проголосувало 374 із 423 народних депутатів, зареєстрованих у сесійній залі. Зокрема ухвалення постанови підтримав 151 депутат від фракції Партії регіонів, 142 — від БЮТ, 34 — від фракції “Наша Україна — Народна Самооборона”, 27 — від КПУ та 20 — від Блоку Литвина.

У постанові зазначається, що з метою скорочення видатків Державного бюджету України в період фінансово-економічної кризи на матеріально-технічне забезпечення органів державної влади, оплати праці, соціально-побутове забезпечення посадових осіб цих органів Верховна Рада доручила Кабінету Міністрів упорядкувати заробітну плату Президента України, голови Верховної Ради України, Прем’єр-міністра України, віце-прем’єр-міністрів, народних депутатів, керівного складу РНБО, Секретаріату Президента, Державного управління справами, апарату Верховної Ради, секретаріату Кабінету Міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій тимчасово до 1 січня 2010 року. Передбачено, що зарплата зменшиться вдвічі від максимального розміру окладу цих посадових осіб.

Верховна Рада також доручила Кабінету Міністрів терміново, до 16 березня подати на її розгляд пропозиції про внесення змін до законодавчих актів, спрямованих на упорядкування оплати праці працівників НБУ, відповідних державних установ та організацій, передбачивши зменшення максимального розміру їхньої заробітної плати не менш ніж удвічі.

Верховна Рада постановила забезпечити упорядкування окладів керівників і заступників керівників судів, органів прокуратури, інших правоохоронних органів, зменшивши вдвічі на відповідний період максимальний розмір зарплати зазначених осіб.

Також Кабмін має ухвалити рішення щодо зменшення вдвічі фонду оплати праці державних підприємств-монополістів.

Постанова набуває чинності з дня її прийняття.

УСІМ МИРОМ

Станом на 2 березня, день 370-річчя від дня народження Івана Мазепи, зібрано 440 337 грн.

Збір коштів на спорудження пам’ятника Великому Гетьманові України Іванові Мазепі триває. Список жертводавців див. prosvita.poltava.ua.

Просимо долучатися до цієї святої справи небайдужих українців і безмежно вдячні всім, хто відгукнувся.

Імена жертводавців буде викарбувано на спеціальній таблиці.

У зв’язку з реорганізацією “Укрсоцбанку” з 10 березня буде змінено банківські реквізити Полтавського обласного об’єднання “Просвіти”. Кошти на пам’ятник Іванові Мазепі просимо надсилати:

р/р 26005710001231
Банк отримувача: Харківська обласна філія АКБ “Укрсоцбанк”
МФО 351016, код ЄДРПОУ Банку 09351014

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Діяльності Фонду інтелектуальної співпраці “Україна — ХХІ століття” присвятив прес-конференцію в УНІАН голова правління Фонду, народний депутат України Богдан Губський. Він зазначив, що створений 2000 року Фонд спільно з Національною академією наук України, творчими спілками, громадськістю реалізував понад 20 масштабних проєктів. Зокрема за програмою “Гетьманські клейноди”. В її рамках було проведено виставку, на яку вперше за 350 років з музеїв європейських країн привезено й експоновано безцінні реліквії: гетьманський прапор Богдана Хмельницького, його булаву та шаблю.

Протягом 2007—2008 років з ініціативи Прем’єр-міністра Олії Тимошенко Фонд реалізував знаковий проєкт — реставровано гетьманський прапор Івана Мазепи ХХІ століття, що зберігається у Харківському музеї. Реставрацію проведено в Польщі, в Національному музеї Кракова.

У світі збереглося лише три українські гетьманські прапори. Один з них перебуває в Оружейній палаті московського кремля. Цього року Фонд ініціює новий проєкт — експонування в Україні цього прапора, а також проєкт реставрації єдиного іс-

ДЕ ЗБЕРІГАТИ КЛЕЙНОДИ?

нукочого сотенного прапора середини ХХІ століття з національним гербом — “Козак з мушкетом”. Ця реліквія зберігається в Національному музеї історії України.

Особливе місце в діяльності Фонду займає видання праці нашої п’ятитомної “Історії української культури”. Це спільний проєкт з НАН України. Шойно вийшли друком обидві книги IV тому. У вже виданих томах ідеться про інтелектуальні здобутки нації протягом тисячоліть. Попри економічні труднощі, цього року видання буде завершено, вийдуть перша й друга книги п’ятого тому — ХХ—ХХІ століття.

Усе це, звичайно, добре. Але збереження, популяризація спадщини далекі від досконалості. Не випадково серед запитань журналістів на прес-конференції були й такі: чи не час уже не просто випрошувати у зарубіжних музеїв наші безцінні національні реліквії для експонування, а добиватися їх повернення на Батьківщину? А якщо ці реліквії повертатимуться, то де і як їх належно експонувати, враховуючи стан наших музеїв, галерей? Я запитав, чому влада, прагнучи заощадити бюджетні кошти, зменшує фінансування на охорону музеїв, заповідників? На це Губський відповів, що, безумовно, треба повертати наші національні реліквії, не економити на збереженні святинь. І це мають робити не лише громадські організації, а й влада. Він також докладавте зусиль до цього як народний депутат.

Залишається додати, що Губський — далеко не рядовий депутат, а заступник голови найбільшої фракції парламенту, фракції блоку, який очолює Прем’єр-міністр. Тож сподіваємося, що, окрім гучних проєктів, безумовно, потрібних, буде ще й постійна турбота влади про нашу духовну сферу.

Іван ЮЩУК,
професор

Продовження.
Початок у ч. 1, 2, 3, 5, 7
за 2009 р.

УРОК 8.

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ БУКВИ

1. Велика буква в оформленні тексту. 2. Велика буква у власних назвах.

1. Велика буква в оформленні тексту

В оформленні тексту велика буква вживається на початку певних його частин.

З великої букви пишеться перше слово в реченні, а також (не обов'язково) перше слово кожного рядка у віршах: *Одного разу на моє запитання, якого автора мені слід читати, щоб швидше навчитися української мови, Шевченко жваво відповів: “Марка Вовчка! Він один знає нашу мову!”* (І. Тургенєв).

Недавно я поза Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда
не пропала,
Щоб наше слово
не вмирало;
І виблагав

(Т. Шевченко).

Після трьох крапок, які не закінчують речення, а лише вказують на переривчатість чи схвильованість мови, перше слово пишеться з малої букви: *Ніч... а човен — як срібний птах!..* (Є. Плужник).

Мала буква пишеться також після знака питання й знака оклику, якщо вони не закінчують речення: *О люди! люди небораки! Нащо здалися вам царі?* (Т. Шевченко). *В щирім серці, в чесних грудях — вірю, знаю! — квіти є!* (В. Симоненко). *Годинник бив — що з ним? — зовсім не ту годину* (І. Жиленко).

Якщо звертання закінчується знаком оклику, то перше слово після нього пишеться з великої букви: *Вельмиповажана пані Ольго Федорівно! Вибачайте, що відповідаю на лист, не до мене писаний* (Леся Українка).

2. Велика буква у власних назвах

У власних назвах з великої букви можуть писатися всі слова або тільки перше слово.

З великої букви пишуться всі слова (крім загальних назв типу громадянин, добродій, пан, письменник, депутат, країна, область, місто, село, вулиця, море, планета, зірка і под.):

1) в іменах, прізвищах, прізвиськах, псевдонімах людей: громадянин Григорій Петрович

УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПІДГОТОВКА ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Куценко, письменник Іван Семенович Нечуй-Левицький, Леся Українка, Каменяр (про І. Франка), князь Ярослав Мудрий; з великої букви пишуться також присвійні прикметники, утворені від власних назв людей: *Шевченків “Заповіт”, Франкові “Каменярі”, Михайлова книжка, Ольжин брат*;

2) у власних назвах міфологічних істот, персонажів творів: бог Перун, Дажбог, Зевс, Юпітер, Антей, Дід Мороз, Баба Яга Костяна Нога, Червона Шапочка, Вовк, Мальований Стопл, Мавка, Лісовик, Перелесник, Доля;

3) у кличках тварин: кінь Орлик, корова Ряба, собака Буян, собака Білий Бім Чорне Вухо, кіт Жовте Око;

4) у власних астрономічних, географічних і топонімічних назвах: сузір'я Велика Ведмедиця (народна назва: Великий Віз), галактика Молочний Шлях (народна назва: Чумацький Шлях), галактика Велика Магелланова Хмара, Полярна зірка, Море Спокою (на поверхні Місяця), Європа, Волино-Подільська височина, гори Карпати, Лиса гора, Чорне море, Причорномор'я, острів Зміїний, озеро Світаязь, місцевість Пуца-Водиця, заповідник Біловезька Пуца, Голосівський ліс;

5) у назвах держав, територій, населених пунктів, вулиць, будівель тощо: Україна, Українська Народна Республіка, Сполучені Штати Америки, Республіка Польща, Російська Федерація, Далекий Схід, Зелений Клин, Київська область, Ставищенський район, місто Біла Церква, село Гостра Могила, село Нове Село, майдан Незалежності, Софійська площа, вулиця Ярославів Вал, вулиця Добрий Шлях, бульвар Академіка Вернадського, Кловський узвіз, житловий масив Микільська Слобідка, Золоті ворота, Андріївська церква, Маріїнський палац; у словах Батьківщина, Вітчизна, якщо ці назви рівнозначні слову Україна;

6) у назвах найвищих державних установ України та міжнародних організацій: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Центральна Рада, Організація Об'єднаних Націй, Рада Безпеки;

7) у назвах релігійних понять та богослужбових книг: Бог, Божа Мати, Син Божий, Святий Дух, Страшний Суд, Біблія, Євангелія, Коран.

З великої букви пишеться тільки перше слово:

1) у назвах різних установ, закладів, громадських і політичних організацій: Міністерство освіти і науки, Національний банк України, Національна академія наук України, Міністерство зовнішніх економічних зв'язків України, Державна телерадіомовна компанія України, Київська міська державна адміністрація, Національна спілка письменників України, Національна опера України, Київська середня школа № 189, Українська республіканська партія, Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка;

2) у назвах найвищих державних посад України та міжнародних посад: Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України, Генеральний секретар ООН; з великої букви для підкреслення по-

ваги можуть писатися й назви інших посад: Міністр освіти і науки України, Посол Франції, Директор Інституту української мови;

3) у назвах історичних подій, свят, знаменних дат, постів тощо: Велика французька революція, епоха Відродження, Хмельниччина, Руїна, Семирічна війна, Друга світова війна, День незалежності України, День злуки, Великдень, Різдво, Покрова, Зелені свята, Великий піст, Спасівка, Масниця тощо;

4) у назвах конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: Акт проголошення незалежності України, Конституція України, Декларація прав людини, Версальський мир, Ялтинська конференція;

5) у назвах, що беруться в лапки: повість “Тіні забутих предків”, кінофільм “Камінний хрест”, газета “Українська газета”, літопис “Повість врем'яних літ”, збірник законів “Руська правда”, медаль “За бойові заслуги”, станція метро “Контрактова площа”, готель “Золотий колос”, вино “Перлина степу”, цукерки “Пташине молоко”, компанія “Дженерал моторс”, торговий дім “Зимовий сад”; у подвійних назвах з великої букви пишеться також перше слово другої назви: повість “Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма”, газета “Дейлі телеграф енд Морнінг пост”.

Проте з малої букви пишуться:

1) частки в прізвищах, іменах, географічних назвах іншомовного походження: Шарль де Голль, Ульріх фон Гуттен, Нур ен Дін, Па-

езопівська мова, київські вулиці (але: Київська область), петриківський розпис, опішнянська декоративна кераміка.

Перевірте себе. Подані слова запишіть у дві колонки: 1) ті, що звичайно пишуться з малої букви; 2) ті, що пишуться з великої букви.

(С,с)трашний (Суд), (Г,г)носеологія (наука), (Ф,ф)ранкова (поема), (К,к)итай, (Г,г)алактика, (О,о)бласть, (А,а)нтей, (К,к)иївські (вулиці), (Б,б)іблія, (О,о)світа.

Ключ. З других букв має скластися початок вислову Д. Павличка: “...нелегко пла- вать”.

ЛЕКСИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ

Усі слова, що вживаються в будь-якій мові, становлять її словниковий склад, або **лексик**. Специфічною частиною лексики є **фразеологізми** — стійкі мовні звороти. Розділ мовознавства, який вивчає словниковий склад мови, називають **лексикологією**.

УРОК 9.

ЛЕКСИКА НАШОЇ МОВИ ЗА ЇЇ ПОХОДЖЕННЯМ

1. Загальне поняття про лексику. 2. Основні ознаки запозичених слів. 3. Запозичення зі слов'янських мов. 4. Запозичення з

де-Кале, Фон-дю-Лак, Сен-е-Уаз, Франкфурт-на-Майні;

2) імена, прізвища людей, географічні назви, що вживаються як загальні назви: меценат, рентген, дизель, макінтош, галіфе, донжуан, йоркшир, бостон, сваллява;

3) присвійні прикметники у фразеологізмах та наукових термінах: ариаднина нитка, ахіллесова п'ята, дамоклів меч, прокрустове ложе, архімедова спіраль, базедова хвороба, бертолетова сіль;

4) прикметники на **-ський**, утворені від власних назв, якщо вони не входять до якоїсь іншої власної назви: *шевченківські традиції* (але: *Шевченківська премія*), *шекспірівський стиль*,

грецької і латинської мов. 5. Запозичення з тюркських мов. 6. Запозичення із західноєвропейських мов.

1. Загальне поняття про лексику

Словниковий склад є мовби будівельним матеріалом, який використовується для побудови речень згідно з правилами граматики.

За допомогою слів відповідно до їхнього значення ми членуємо і, таким чином, пізнаємо навколишній світ. Багата, розвинена лексика забезпечує тонше сприйняття навколишнього світу, глибше проникнення в нього і точніше мислення як для всього суспільства, так і для кожної ок-

ремої людини, що володіє цим багатством.

Лексика сучасної української мови складалася тисячоліттями. Розвиваючись, вона збагачувалася як словами власного творення, так і словами, запозиченими з інших мов. Таким чином, усі слова з погляду їхнього походження поділяються на питомі українські й запозичені.

До **питомої** української лексики належать слова, успадковані із колись спільної для предків багатьох сучасних народів **прainдо-європейської** мови, успадковані із **спільнослов'янської** мови і **створені українським народом** після виділення його в окрему спільноту. Ці слова становлять основу української лексики. Їх абсолютна більшість.

Найбільше українська мова **запозичувала** слів зі старослов'янської (давньоболгарської), польської, грецької, латинської, німецької, французької, англійської мови, а також із тюркських мов.

2. Основні ознаки запозичених слів

Слова іншомовного походження часто відрізняються від незапозичених своєю формою. Вони на відміну від споконвічно українських слів, як правило:

1) можуть починатися на **а, е** та **і**: *адреса, актив, алея, ангел, електрика, етап, імпорт, інженер, іронія*; питомих українських слів, які б починалися на **а, е, є** лише кілька (*але, або, еге*), трохи більше є слів з початковим **і** (*іти, іржа, імла, інший, іноді, інколи, іще* тощо);

2) в основах мають збіги голосних: *ідеал, океан, поет, радіо, вуаль*; у питомих українських словах збіги голосних можуть бути лише на межі префікса і кореня: *виорати, заохотити, переукласти*;

3) мають звук **ф**: *фабрика, фініш, фарфор, графік*;

4) не мають чергування **о, е** у відкритому з **і** в закритому складі: *атом — атома, пост — поста, мішень — мішені, граніт — граніту, пік — піка* (пор. незапозичені слова: *дім — дому, піст — посту, гуркіт — гуркоту, промінь — променя, бік — боку*);

5) не мають випадних **о, е**: *артишок — артишоку, бюлетень — бюлетеня* (пор. незапозичені слова: *куток — кутка, день — дня*);

6) можуть не відмінюватися: *кенгуру, шосе, плато, таксі*;

7) виступають з невластивими для української мови префіксами **анти-, де-, ди-, ін-, інтер-, кон-, ре-, транс-**; суфіксами **-изм (-ізм), -ист (-іст), -ант, -ент, -ор, -р, -ер, -ир, -ум, -аці(я)** тощо: **антитеза, депресія, дистанція, інстанція, контекст, реконструкція, демонстрант, студент, контролер, рекетир, мінімум, кооперация**.

Характерною ознакою слів іншомовного походження є також те, що вони не мають споріднених слів в українській мові. Тому в них рідко виділяються префікси й суфікси, слова сприймаються переважно як непохідні: *перпендикуляр, паралелепіпед, симетрія, гімнастика, чемпіон, маркетинг*.

Причому ті чи інші фонетичні й морфологічні особливості іншомовних слів залежать від того, з якої мови їх запозичено. Одні ознаки мають слова, запозичені зі слов'янських мов, інші — із тюрк-

ських, ще інші — з різних індоєвропейських мов.

Слова іншомовного походження найчастіше вживаються в літературі з питань науки, техніки й мистецтва. Вони тут виступають у ролі термінів — слів, що виражають чітко окреслені поняття. Наприклад: **префікс**, **суфікс**, **фонетика** — мовознавчі терміни; **епітет**, **метафора**, **сюжет**, **персонаж** — літературознавчі терміни; **гіпотенуза**, **бісектриса**, **медіана**, **периметр** — математичні терміни.

Перевірте себе. Слова випишіть у дві колонки: 1) запозичені; 2) іншомовного походження.

Бюргер, **узвіз**, **ворота**, **реформа**, **ерзац**, **рукав**, **босоніж**, **жалюзі**, **аграрії**, **похід**, **інтерес**, **стереоскоп**, **сани**, **трюмо**, **матч**, **киянин**, **прізвище**, **ампула**, **грим**, **комплект**, **графік**, **розсада**, **кенгуру**, **світає**.

Ключ. З останніх букв виписаних слів має скластися закінчення вислову: “Меншість...” Між передостаннім і останнім словами слід поставити тире.

3. Запозичення зі слов'янських мов

Одні з найдавніших були **запозичення із старослов'янської мови**. З прийняттям християнства 988 року в Україну-Русь приходить тодішня болгарська мова, яка пізніше дістала назву “старослов'янська” або “церковнослов'янська”. Вона стала мовою богослужіння, богослужбових книг, мовою навчання, тобто на довгий час, аж до появи Івана Котляревського, набула статусу літературної мови в Україні. Нею (з домішками українського елементу) написані “Повість врем'яних літ”, “Слово о полку Ігоревім”, “Руська правда”, “Слово о законі і благодаті” Іларіона, “Повчання” Володимира Мономаха тощо.

Українська мова зі старослов'янської засвоїла невелику кількість назв абстрактних понять, пов'язаних насамперед з релігією, мораллю тощо: **благодать**, **Господь**, **пророк**, **учитель**, **чудо**, **молитва**, **блуд**, **гріх**, **хреститися**, **воскреснути**, **єдиний**.

Для старослов'янizmів характерні такі фонетичні та морфологічні особливості:

1) звукосполучення **ра**, **ла**, **ре**, **ле** відповідно до українських **оро**, **оло**, **ере**: **враг** — **ворог**, **град** — **город** (Новгород, Вишгород), **глава** — **голова**, **глас** — **голос**, **область** — **володіти**, **плащ** — **полотно**, **древо** — **дерево**, **плевели** — **полова**;

2) звукосполучення **ра** на початку слова: **раб**, **ратай**;

3) звукосполучення **жд** на місці колишнього звука **д**: **вождь**, **нужда**, **страждати**;

4) початкові **є**, **ю**: **єдиний**, **юнак**, **юродивий**;

5) префікси **воз-**, **вос-**, **пре-**, **пред-**, **со-**: **возлюбити**, **вознесіння**, **воскреснути**, **премудрий**,

превелебний, **предтеча**, **пред'явити**, **соратник**, **союз**; старослов'янський префікс **пре-** може додаватися й до незапозичених українських слів: **предобрый**, **пресвітлий**, **пресвятий**;

6) іменникові суфікси **-тель**, **-знь**, **-ств(о)**, **-тв(а)**: **мыслитель**, **приязнь**, **боязнь**, **словоблудство**, **молитва**, **жертва**; ці суфікси використовуються й у незапозичених словах: **гнобитель**, **мучитель**, **товариство**, **побратимство**, **гонимство**;

7) прикметникові суфікси **-ащ-**, **-ущ-**, **-им-**: **трудящий**, **болящий**, **грядущий**, **сущий**, **неопалимый**, **незримый**; ці суфікси використовуються й у незапозичених словах: **роботящий**, **немирущий**, **загребущий**, **невловимий**.

З інших слов'янських мов **найбільше є запозичень з польської** (як і в польській з української). Ці запозичення почалися ще в доісторичні часи. Але помітними вони стали лише після 1569 року, коли внаслідок Люблінської унії більша частина території України опинилася під владою Польщі.

З польської мови в українську ввійшли такі слова, як **уряд**, **тесля**, **хлопець**, **в'язень**, **блазень**, **міщанин**, **мешкання**, **достаток**, **зброя**, **забавка**, **ковадло**, **залога**, **поєдинок**, **вирок**, **хвороба**, **скарга**, **прагнення**, **необачність**, **шаленство**, **дідизна**, **зичити**, **квалитися**, **гарцювати**, **шикувати**, **керувати**, **пильнувати**, **бавитися**, **обіцяти**, **вельможний**, **досконалий**, **прикрий**, **розмаїтий**, **кепський** тощо.

Через польську українською мовою було **засвоєно ряд чеських слів**: **влада**, **праця**, **брама**, **табір**, **бавовна**, **гасло**, **ганьба**, **вагатися**, **власний**, **огидний**, **наглий**, **смутий**. Таким само шляхом прийшли в українську мову й деякі німецькі слова (щоправда, їх поширювали тут переважно євреї, переселені в XVI—XVIII ст. з Німеччини в Україну): **кушнір**, **бровар**, **сюсар**, **дріт**, **дратва**, **кельма**, **дах**, **верстат**, **стамеска**, **фуганок**, **цукор**, **цибуля**, **крам**, **коштувати**, **рахувати**, **друкувати**, **трапитися** тощо.

Українсько-російські мовні контакти стали регулярними після укладення Б. Хмельницьким 1654 року договору з Росією. Але аж до початку XIX ст. запозичення з російської мови в українську були рідкісні, оскільки Україна в культурному відношенні стояла набагато вище від Росії. На той час припадають запозичення через російську мову німецьких та голландських слів, пов'язаних з військовою справою та мореплавством: **артилерія**, **фельдфелль**, **капітан**, **бруствер**, **флот**, **адмірал**, **бот**, **гавань**, **порт**, **мортира**, **бомба**.

Вплив російської мови став помітним, починаючи з XIX ст., і особливо посилювався у 20—80-х роках XX ст. З російської мови запозичено слова **самовар**, **ляш**, **нагідки**, **мужик**, **чиновник**, **начальник**, **община**, **артіль**, **указ**, **завод**, **рудник**, **підрядчик**, **більшовик**, **меншовик**. Багато слів російської мови було засвоєно у вигляді кальок (поморфемних перекладів): **гучномовець** (рос. **громкоговоритель**); **овочесховище**, **вогнегасник**, **місяцехід**, **висуванець**, **відмінник**, **обліковець**, **п'ятирічка**, **виконком**, **колгосп**, **радгосп**, **виконроб**. Більшість цих слів тепер сприймаються як застарілі.

4. Запозичення з грецької і латинської мов

Частина **грецьких слів** в українську мову ввійшла ще до прийняття християнства внаслідок безпосередніх контактів між носіями обох мов. Греки, як відомо, довгий час мали свої поселення в Північному Причорномор'ї, в Криму, торгували з русичами. Тоді було запозичено такі слова, як **корабель**, **парус**, **левада**, **лиман**, **палата**, **вапно**, **корал**, **канат**, **миска**, **кедр**, **вишня**, **огірок**, **лавр**, **мак**, **м'ята**, **мигдаль**, **кит**, **крокодил**.

Набагато більше грецьких слів прийшло до нас через старослов'янську мову після прийняття християнства: **ангел**, **архангел**, **апостол**, **Біблія**, **Євангелія**, **вістар**, **ікона**, **ладан**, **монах**, **монастир**, **паламар**, **псалом**, **ідол**. Тоді само було запозичено й багато грецьких імен, наприклад: **Андрій** (мужній), **Анатолій** (східний), **Арсен** (сміливий), **Василь** (царський), **Геннадій** (благородний), **Катерина** (чиста), **Ірина** (спокій), **Олена** (сонячна), **Оксана** (гостинна), **Олександр** (захисник людей), **Галина** (тиша).

Третя хвиля грецизмів спостерігається у зв'язку з вивченням в українських школах в XVI—XVII ст. грецької мови. У цей час в українську мову входять в основному шкільні терміни: **граматика**, **логіка**, **історія**, **математика**, **філософія**, **лексика**, **морфологія**, **синтаксис**, **бібліотека**, **драма**, **театр**, **хор**.

Пізніші запозичення з грецької мови пов'язані з розвитком різних галузей науки, з політичним життям: **біологія**, **бактерія**, **мікроб**, **гормони**, **азот**, **барій**, **бром**, **гелій**, **йод**, **галактика**, **клімат**, **паралель**, **полюс**, **гіпотенуза**, **катет**, **призма**, **теорема**, **дифтонг**, **фонема**, **морфема**, **схема**, **фантазія**, **автономія**, **економія**, **анархізм**. Крім того, з грецької мови запозичено чимало словотвірних елементів: **авто-**, **анти-**, **мікро-**, **макро-**, **аеро-**, **хроно-**, **фото-**, **топо-**, **сферо-**, **агро-**, **архі-**, **ізо-**, **пан-**, **-філ**, **-фоб**.

Для грецизмів характерні початкові голосні **а**, **е**, **і**, приголосний **ф**, звукосполучення **кс**, суфікси **-ік(а)**, **-ад(а)**, **-ид(а)**, **-ід(а)** тощо: **архів**, **автор**, **економія**, **етика**, **ідея**, **фантазія**, **лексика**, **психіка**, **панахида**, **піраміда**, **олімпіада**.

Латинські слова стали проникати в українську мову в X—XI ст.: **кесар**, **коляда**, **фортунa**.

Основна маса латинізмів приходить в українську мову, починаючи з XV—XVI ст., коли в школах України стали вивчати латину. Уже в той час в українських писемних пам'ятках зафіксовано латинізми **аматор**, **арешт**, **артикул**, **гонор**, **гумор**, **герб**, **календар**, **конституція**, **матеріал**, **окуляри**, **оренда**, **термін**, **фальш** та ін.

Тепер терміни, утворені на основі латинської мови, вживають-

ся в усіх ділянках науки, техніки, політики, культури й мистецтва: **абітурієнт**, **студент**, **інститут**, **університет**, **факультет**, **декан**, **аудиторія**, **лекція** (освітня лексика); **суфікс**, **префікс**, **інфінітив** (мовознавчі терміни); **синус**, **косинус**, **квадрат**, **куб**, **конус**, **біном**, **радіус**, **плюс**, **мінус** (математичні терміни); **вірус**, **імунітет**, **інстинкт**, **ін'єкція**, **рецепт** (медичні терміни); **апаратура**, **генератор**, **індуктор**, **конденсатор**, **інструмент** (технічні терміни); **адвокат**, **нотаріус**, **прокурор**, **юрист** (юридичні терміни); **документ**, **резолуція**, **інструкція**, **циркуляр**, **директор**, **секретар** (адміністративно-ділова лексика); **нація**, **цивілізація**, **адміністрація**, **демонстрація**, **депутат**, **республіка**, **імперія**, **диктатура**, **конгрес**, **еміграція**, **конкуренція**, **ультиматум**, **прогрес** (суспільно-політична лексика); **література**, **фабула**, **класика**, **декламація**, **аплікація**, **капела**, **варіація**, **фуга** (лексика з різних галузей мистецтва).

З латинської мови в українську ввійшло ряд імен, наприклад: **Валерій** (здоровий), **Віктор** (переможець), **Віталій** (життєвий), **Максим** (найбільший), **Павло** (малий), **Роман** (римлянин), **Вікторія** (перемога), **Маргарита** (перлина), **Марина** (морська), **Наталія** (рідна).

Для латинізмів характерні префікси **де-**, **екс-**, **ім-**, **ін-**, **ре-**, суфікси **-альн(ий)**, **-ат**, **-аці(я)**, **-ент**, **-тор**, **-тур(а)**, **-ум**, **-ус**: **депресія**, **експозиція**, **імпонувати**, **інкубатор**, **інтервал**, **реконструкція**; **універсальний**, **концентрат**, **інформація**, **інцидент**, **диктор**, **диктатура**, **мінімум**, **казус**, **радіус**.

5. Запозичення з тюркських мов

Слова з тюркських мов до української проникали ще в найдавніші часи. Більшість із тих народів, з якими наші предки в давнину вели боротьбу, торгували й просто контактували, — **авари**, **хозари**, **булгари**, **печеніги**, **половці**, **татари**, — тюркомовні.

Запозичення з тюркських мов відбувалися переважно усним шляхом. Тому ці слова здебільшого не сприймаються тепер як чужі. Це переважно:

1) назви, пов'язані з військовою справою: **отаман**, **осавул**, **гайдамака**, **гайдук**, **яничар**, **орда**, **аркан**, **кинджал**, **бунчук**, **кайдани**, **каторга**;

2) назви побутових речей: **диван**, **тапчан**, **казан**, **чавун**, **таз**, **кочерга**, **батіг**, **чубук**, **халат**, **шапка**, **башлик**, **бурка**, **каптан**, **ковпак**, **капшук**, **парча**, **килим**, **балик**, **шашилик**, **ковбаса**, **могорич**, **сарай**, **шатро**, **балаган**, **базар**;

3) назви тварин, птахів, риб, комах і пов'язаних з ними понять: **баран**, **кабан**, **бугай**, **борсук**, **ішак**, **байбак**, **беркут**, **чайка**, **баклан**, **сазан**, **судак**, **сарана**, **тарган**, **ота-**

ра, **табун**, **каракуль**;

4) назви рослин і плодів: **гарбуз**, **кавун**, **кизил**, **айва**, **алича**;

5) назви масті коней: **гнідий**, **буланий**, **карий**.

Однією з основних ознак тюркізмів є поєднання в слові голосних однакового ряду: **барабан**, **балаган**, **кабала**, **папах**, **сургуч**, **бунчук**, **тютюн**, **Саксагань**, **Самара**. Про тюркське походження слів свідчать також кінцівки **-лик**, **-ук**, **-ак**, **-ан**, **-ун**: **башлик**, **ярлик**, **борсук**, **судак**, **тапчан**, **табун**, **Кагарлик**, **Ташлик**, **Токмак**, **Кундук**, **Курган**.

6. Запозичення із західноєвропейських мов

Запозичення з німецької мови почалося ще з тих часів, коли готи (давні германські племена) займали південь сучасної України понад Чорним морем (III—IV ст.). Проте переважна більшість запозичень з німецької мови припадає на XVI—XVIII ст., чому сприяло переселення євреїв з Німеччини в Україну. Помітну роль у цьому відіграло також запровадження в українських містах Магдебурзького права. Потім посередником у запозиченні німецьких слів стала російська мова.

Серед запозичених з німецької мови слів є чимало складних без сполучного голосного: **бутерброд**, **ландшафт**, **бухгалтер**, **камертон**, **циферблат**. У них бувають звукосполучення **шт** на початку слова та **ей**, **ай** після приголосного: **штамп**, **штанга**, **штаб**, **штраф**, **клейстер**, **шлейф**, **портвейн**, **шайба**, **майстер**.

Французькі слова проникають в українську мову, починаючи з XVII ст. — не тільки через польську, пізніше через російську мову, а й завдяки українським студентам, які вчилися чи мандрували в ті часи поза кордонами. А в другій половині XVIII—XIX ст. цьому сприяло поширення політичних ідей, мистецтва, культури, батьківщиною яких була Франція.

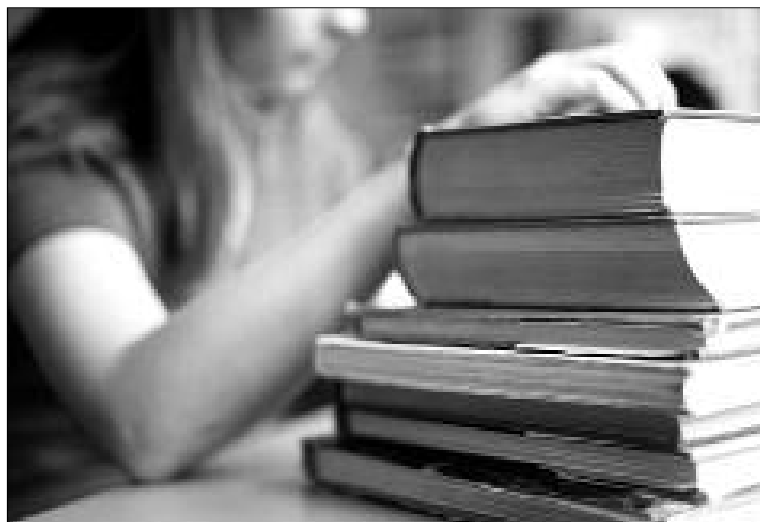
Для запозичених з французької мови слів властиві звукосполучення **уа** (**буржуазія**, **ампула**, **кулуари**, **експлуатація**, **тротуар**, **вуаль**), пом'якшення губних та **к** перед **у** (**бюро**, **гравюра**, **капюшон**, **фюзеляж**, **кюрі**, **кювет**), звукосполучення **ам**, **ан** перед приголосними (**асамблея**, **тампон**, **пансіон**, **авантюра**, **жанр**), суфікси **-аж**, **-ант**, **-анс**, **-ер**, **-йон** (**екіпаж**, **фураж**, **інтендант**, **реверанс**, **режисер**, **шофер**, **бальйон**, **компанйон**), незмінювані іменники з кінцевими наголосними **-е**, **-і**, **-о** (**пенсне**, **турне**, **резюме**, **журі**, **жалюзі**, **метро**, **шапіто**).

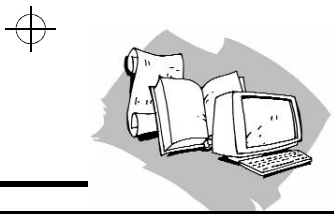
Запозичення з англійської мови відбуваються головним чином у XIX—XX ст. Особливо побило їх останнім часом, коли англійська мова стала не тільки мовою міжнародного спілкування, а й основним засобом здобуття наукової та іншої інформації.

Для запозичень з англійської мови властиві звук **дж**, звукосполучення **ай**, **ей**, суфікс **-инг** (**-інг**): **бюджет**, **джентльмен**, **комбайн**, **тролейбус**, **мітинг**, **тюбінг**, **демпінг**.

Запозичення з італійської мови беруть початок у XVII—XVIII ст. Запозичені слова в основному стосуються музики: **адажіо**, **акорд**, **алегро**, **альт**, **бас**, **сопрано**, **тенор**, **апасіоната**, **арія**, **баркарола**, **дуєт**, **унісон**, **імпровазія**, **інтермеццо**, **кантата**, **соната**, **квартет**, **квінтет**, **композитор**, **консерваторія**, **концерт**, **віолончель**, **мандоліна**, **піаніно**.

Далі буде.

МОВНА НОРМА: ЗНИЩЕННЯ, ПОШУК, ВІДНОВА

Ірина ФАРІОН,
м. Львів

Продовження.
Початок у ч. 48, 49, 50, 52
за 2008 рік, ч. 1, 6 за 2009 р.

Для нас важливі функційно-практичні характеристики наголосу, що беруть участь у розрізненні лексичних або граматичних значень слова, у виразності та нормативності наголошення. З огляду на це пропоную виділити такі групи наголошення слів:

- **нормативне наголошення різних наголосових типів різних частин мови;**
- **подвійний (варіантний) наголос;**
- **словорозрізнявальний наголос;**
- **форморозрізнявальний наголос;**
- **діалектний наголос;**
- **інтерферентний наголос;**
- **складні випадки наголошення у запозичених словах.**

1. Нормативне наголошення різних наголосових типів різних частин мови:

а) віддієслівні **іменники** середнього роду на **-анн(я)**, що мають більш як два склади, здебільшого зберігають місце наголосу тих інфінітивів, від яких вони утворені: *завдати — завдання, навчати — навчання, читати — читання*. Нечисленні винятки зумовлені аналогією: *видати — видання, вигнати — вигнання, визнати — визнання*, але зобов'язати — зобов'язання. Варто знати, що під західноукраїнським впливом у тридцятих роках поширилось наголошення *питання*, а також *визнання, завдання, навчання*. Як зауважує блискучий знавець української мови С. Караванський, у такому наголосенні важко не визнати рації за мовцями, позаяк це не суперечить українським наголосовим моделям (порівняй *спання, знання, брання*) [9, с. 22—23]. Інакше кажучи, хитання наголосу в трискладових іменниках між наголошенням середнього і кінцевого складу *визнання — визнання* пов'язане із давньою боротьбою двох наголосових тенденцій, у якій, з огляду на теперішню кодифіковану норму, набула чинності тенденція середнього (суфіксально-го) наголосу.

Окремо виділяв наголошення слів *запитання* і *запитання* видатний учений Л. Булаховський. Таку варіантність він пояснював виявом особливостей наголошення у південно-східних (*запитання*) і південно-західних (*запитання*) говорах. Ю. Шевельов підкреслював, що “накореневий наголос (*запитання*). — Авт.) у цій категорії слів становить у Галичині норму” [46, с. 132]. На думку сучасного дослідника української наголосової системи В. Винницького, попри те, що теперішні словники не визначають акцентних варіантів іменни-

ка *запитання*, практика має підстави правити за літературну норму: *запитання* — рекомендований наголос і *запитання* — прийнятний (розмовний) [3, с. 349; 4, с. 218];

б) відприкметникові **іменники** із суфіксом **-ин(а)** в однині зі значенням місця, простору, території та абстрактних понять мають наголос на закінченні: *величина, височина, низина, новина, площа, речовина, садовина, чужина* (але *городина*);

в) **іменники** жіночого роду із суфіксом **-к- (-ечк-, -єчк-, -очк-) у формах множини** (сюди належать дво-, три- і чотирискладові слова) отримують наголос на закінченні: *книжки — книжки, копійки — копійки*. Вперше на цю наголосувальну опозицію між числами в іменниках аналізованого типу української мови як своєрідне, відмінне від усіх слов'янських мов явище звернув увагу Р. Брандт. Така опозиція дає можливість відрізнити родовий відмінок однини від називного множини [цит. за: 4, с. 172]. Проте функціонування в нашій мові такої тенденції не виключає можливості закріплювати подвійне наголошення, а в деяких випадках — і кореневе: *бочки — бочки, кульки — кульки*, але *канарки*. З огляду на частоту вживання, особливого коментаря потребує наголошення іменника *помилка*. Із другої половини XVII століття це слово має подвійний наголос *помилка*. З погляду сучасної норми, **рекомендованим** слід вважати префіксальний наголос і **прийнятним** — кореневий в однині. У слововформах множини це слово починають уживати з наголошенням на закінченні з другої половини XIX століття, і таке наголошення нормативне зараз [4, с. 181];

г) іменники чоловічого і жіночого роду із **префіксами (приростками) ви-, від-, за-, на-, над-, недо- об-, пере-, під-, по-, при-, про-, роз-,** утворені безафіксним способом від дієслів та суфіксальним способом (рідше префіксально-суфіксальним), здебільшого наголошували на префіксі. Це підтверджують найдавніші пам'ятки: *випадок, витрата, вислуга, загадка, наклейка, налічка, наліпка, не-*

догризок, недогарок, недобиток, перепад, перекупка, переспів, перепустка, перестрах, позначка, призов, приписка, прошарок, розпірка.

У XIX—XX століттях виразно засвідчена тенденція пересунення наголосу з префікса на корінь: *похід, прохід, перестрілка, переляк, напій, заробіток*, а також творення подвійного наголошення: *відбиток, заворот, напасть, зачин, просвіт, розвій, розбіг, приріст, затримка* [4, с. 91].

С. Караванський у такій тенденції вбачає російськомовний вплив, зокрема у слові *подушка*, яке за чинною нормою слід наголосувати *подушка*. Учений зауважує, що слід пильніше придивлятися до “переголошених” окупантами слів і звертатися до лексикографічних праць минулого [9, с. 17]. Цікавим є спостереження Ю. Шевельова щодо наголошення іменника *уряд*. У словниках Б. Грінченка і Г. Голоскевича це слово має тільки накореневий наголос: *уряд*. Підтверджує це і творчість М. Старицького: “*По прихожих суддів і уряду*”. Закріплення в мові цього слова із префіксальним наголосом — це очевидний вплив Галичини, де префіксальний наголос відчутно переважав: *довіз, привіз, прихид, похід, прохід, переворот* [46, с. 133];

г) односкладові **іменники**, сполучаючись із числівниками **два, три, чотири**, зберігають місце наголосу початкової форми: *два голи, чотири склади, три шляхи, два дахи*. Чи не найкраще це засвідчують приклади із Шевченкової поезії.

Ой три шляхи широкії
Докупи зійшлися.

Не вертаються три брати.
Плаче стара мати...

д) непохідні **прикметники** наголошують на закінченні: *легкий, новий, старий, тонкий*, що є беззаперечним впливом галицького наголошення, попри цілковите панування у східноукраїнських говірках наголосу на корені: *новий, старий* [46, с. 136]. Похідні суфіксальні та префіксально-суфіксальні прикметники мають наголос зрідка на

Ірина Фаріон

префіксі, здебільшого на корені, суфіксі й закінченні: *підлітковий; виразний, визвольний, двоколірний, двоколісний, договірний, доларовий, зручний, зустрічний, кавовий, камінний, католицький, корисний, меблевий, невисисний, недоторканий, пекарський, пересічний, поміщицький, ринковий, світоглядний, стовідсотковий, фірмовий, цілий;*

безгрошевий, багаторазовий, безстроковий, дворазовий, домовий, жаданий, контрактовий, кредитовий, крицевий, мармуровий, податковий, пологовий, профспілковий, тришаровий, цукровий, шовковий, ярмарковий;

безгрошовий, валовий, гуртовий, дозвільний (який дозволяє), житловий, істівний, льодяний, маршовий, мовчазний, обтічний, судовий, текстовий, торф'яний, фаховий, хутровий, цегляний, центровий, цеховий, цифровий, цілодобовий, цільовий, чарівний, черствий.

До своєрідної наголосувальної ознаки української мови, на відміну від інших слов'янських мов, належить рухомий наголос у присвійних прикметниках на **-ин**, що мотивовані іменниками жіночого роду і відміни. Такі присвійні прикметники і власні назви наголошують на закінченні в однині й у множині: *вдовин, вдовина, вдовине, вдовині; доччин, доччина, доччине, доччині; кумин, кумина, кумине, кумині; Хомин, Хомина, Хомине, Хомині* [4, с. 311];

е) своєрідність наголошення **дієслівних форм** зумовлена не лише їхнім походженням та морфемною будовою із провідним тематичним суфіксом, а двома різними діалектними тенденціями: у **південно-східних і північних діалектах** усталено наголошення на закінченні, а в **південно-західних** — на корені, яке і досі повсюдне у розмовному мовленні всупереч нормі на кшталт *дали* замість *дали, роблю* замість *роблю*.

Така диференціація розпочинається з другої половини XVIII століття, хоч вона сягає набагато глибших часів [4, с. 361]. У межах змінюваності дієслова є три наголосувальні типи: постійний наголос на корені: *бесідувати, гоїти, жевріти, ненавидіти, нівечити, снідати*; наголос переміщується в межах суфікса основи: *торжествуєш — торжествувала*; наголос на суфіксі інфінітива: *вживати — вживала*.

Існують такі головні приписи дієслівного наголошення: склади у дієслівних закінченнях **-ет-, ем-** не наголошують: *перейдемо, перейдете, сміємося, смієтеся*; двоскладові інфінітиви з нульовим су-

фіксом (основною на приголосний) мають кінцевий наголос: *вести, нести, брести* (але *бити, мити, тліти*); префіксальні інфінітиви на **-вісти** мають подвійний наголос: *відповісти, доповісти, розповісти*; двоскладові дієслівні форми першої особи однини теперішнього часу мають кінцевий, а не кореневий наголос: *ношу, ходжу, пишу, кажу*; двоскладові родові дієслівні форми минулого часу мають кінцевий, а не кореневий наголос: *була, взяла*.

Отож, система дієслівного наголосу менше піддалася галицьким впливам, попри те, що західноукраїнський наголос у парадигмі теперішнього часу набагато простіший: без перенесень або послідовно кінцевий (*держу — держиш — держать, варю — вариш — варять*) або послідовно накореневий (*прошу — просиш — просять, вожу — возиш — возять*) [46, с. 136].

Проблемне наголошення **дієприкметникових і дієприслівникових форм** цікаве у їхньому зіставленні з **прикметниками та дієприслівниками**, зокрема: *варений, печений* — дієприкметник; *варений, печений* — прикметник; *лежачи, стоячи, сидючи* — дієприслівники, а *лежачи, стоячи, сидючи* — прислівники: *не читай лежачи — не читай, лежачи на каналі; президента зустріли стоячи — стоячи біля вікна, чекали на гостей*. Таке розрізнення закріпилось у сучасних словниках, працях і поетичній практиці XX століття [4, с. 405];

е) наголошення **прислівника** залежить від його будови. **Префіксальні** прислівники мають наголос на **префіксі**: *будь-де, врозті, казна-як, навзгак, навч, хтозна-чим; на корені*: *відтоді, напоказ*. **Префіксально-суфіксальні** прислівники наголошують на **префіксі**: *знаскоку, зозла (зізла), наглухо, намертво, напихати, начисто, донесхочу, на корені*: *допізна, завидна, звисока, завбільшки, заввишки, завдовжки, зсередини, помоему, по-своєму; на суфіксі*: *заразом, завчасу, поблизу, передусім, по-старому*. Прислівники **суфіксальної будови** мають наголос на **корені**: *високо, глибоко, дешево, передом, плавом, разом, широк, на суфіксі*: *голяка, гуртом, урочисто, цілком*. Прислівники, утворені способом складання, мають наголос на сполучному голосному: *воднораз, водностаць, водночас, насамкінець*.

Подвійний (варіантний) наголос різних частин мови

З огляду на складність наголошення, різні діалектні традиції й тривалість нормування, низка слів має **подвійний (варіантний)** наголос (див. табл.).

Далі буде.

Література

3. Булаховський Л. А. Наголос // Вибрані праці в п'яти томах. Том другий. Українська мова. — Київ, 1977.
4. Винницький Василь. Українська акцентна система: становлення, розвиток. — Львів, 2002.
9. Караванський Святослав. Секрети української мови. — Київ, 1994.
16. Мовчун Л. Стереотипний образ української мови // Дивослово. — 2004. — № 2.
31. Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем. — К., 2001.
35. Соссюр Фердинанд де. Курс загальної лінгвістики. — К., 1998.
36. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. — К., 1969.
46. Шевельов Юрій. Внесок Галичини у формування української літературної мови. — Львів — Нью-Йорк, 1996.

Вадим ПЕПА,
м. Київ

Мені це пом'якшує той біль, який обпікає серце під час згадки про гірку долю українського театру. Знаємо, що від самого свого зародження він потерпав від сваволі супосатів, гнобителів уярмленого народу. Українофоби для отруєння національної свідомості, для цілковитого знищення рідного слова одного з найбільших європейських народів по-зміїному спекулюють на тому, що Тарас Шевченко залишив по собі гідні твори, написані російською мовою. Та глянємо в корінь.

Якщо тепер, уже в XXI столітті, зграї недоброзичливців імперського виплоду накидаються на українську мову з лютою ненавистю, не меншою від тієї, якою просякнуті лиховісні валуєвські укази, то тільки погадати, традиції якого ж соннища ксенофобів, людиноненависників успадковують і продовжують нинішні вчені та можновладці. Як плювали, так і плюють на святі основи гуманізму расисти з печерної темряви.

Стражденний син з украї згорьованої селянської родини — особистість надзвичайного дару. Мабуть, сценічне дійство було підвладне його талантові так само, як і поезія, малярство, спів. Добре відомі вивершені до невмирущих легенд зворушливі вияви міцної дружби, воістину безкорисливих, щиросердих взаємин Великого Кобзаря з видатними акторами — російським Михайлом Щепкіним, великим митцем із кріпаків, та американським Айрою Олдріджем, який як чорношкірий протягом усього життя відчував, що то за зло — соціальний гніт в сув'язі з національним приниженням.

Глибока зацікавленість поета театром загальновидома, про стосунки зі служителями Мельпомени повідамо. Складніше міркувати про спонуки до написання драматичних творів. Те з написаного, що всупереч згубним обставинам уціліло, збереглося, дійшло до нащадків, вражає ідеями, як і в поезії, перейняте таким самим високим духом волелюбства, непримиренності до потворності юдої земної в будь-яких її виявах, гнівним осудом національного й соціального гноблення, щирим уболіванням за долю простого люду.

П'єси тоді можна було подати до цензури лише у викладі російською мовою. Чого було варте обов'язкове транскрибування народних пісень, як і своєрідних приказок, прислів'їв, образних висловів! Та куди подітися від жорстоких приписів і пильних наглядів церберів, нацьковуваних самодержавною тиранією! Скажи, враже, як пан каже.

На початку 1843 року Тарас Григорович хвалився в листі до Я. Кухаренка: “Скомпонував ще я... “Назара Стодолю” — драма в трьох актах. По-московському. Буде на театрі після Великодня”. Автор покладав надію на Александринський театр. Та марно. Де там піднятися “неблагонадійному” на імператорську сцену! Не на нього кожух шитий.

Деся за рік п'єсу було перекладено українською мовою для втілення на кону аматор-

ДЛЯ НЕВБОГИХ ДУХОМ

У Національному театрі ім. І. Франка — прем'єра, яка заслуговує на добре слово. Напередодні 195-ої річниці з дня народження Великого Кобзаря творчий колектив звернувся до його невмирущої спадщини. На столичній сцені здійснено постановку історично-побутової драми “Назар Стодоля”. Режисер — заслужений діяч мистецтв України Ю. Кочевенко. Вистава заявлена як “Лицарська балада на 2 дії”. Втілення такого задуму, за моїм враженням, надало спектаклю високого звучання та неабиякої видовищності.

Сцена з вистави

ського студентського театру Медико-хірургічної академії. Ремарки також подано українською мовою. Значно пізніше, 1862-го, в журналі “Основа” переклад опубліковано. Але першоджерело втрачено, як і російський оригінал.

Мабуть, не випадково зчезло саме первісне. Та, певно, тому, що було гострим, викривальним. Під тиском цензури вносилися поправки. “Причисувалося”, пом'якшувалося. Можливо, що нині суще в такому вигляді, якого набуло після вимушених пертурбацій. Гірка доля правдивого слова під п'ятою тиранії.

У листах до Г. Квітки-Основ'яненка і Я. Кухаренка Т. Шевченко називав інші свої твори російською мовою. На превеликий жаль, дві речі з набутку не збереглися: драма “Слепая красавица” і трагедія “Рева”. Можливо, сюжет драми озивається в поемі російською мовою “Слепая”. Деякі дослідники припускають, що “Рева” — перший варіант “Назара Стодоли”.

Так чи інак, а суть справи ось у чому. Прагнення поета спілкуватися з якнайширшою аудиторією зазнали невдачі. Зі створеного дешифрації дісталася у спадок нащадкам. Окрім “Назара Стодоли”, це уривок з п'єси “Никита Гайдай” та фрагмент з драми “Невеста”, що тепер подається друком як “Пес-

ня караульного у тюрми”. Якого звучання втілене в образі Гайдая, судімо хоч би ось із цього, висловленого ним:

*Мы часть ее, земли той милой,
Где наши деды родились,
Где их высокие могилы
В степях так гордо поднялись...
И без речей нам рассказали
Судьбу Украины родной.
(Немного помолчал)
В ком нет любви к стране родной,
Те сердцем нищие калеки,
Ничтожные в своих делах
И суетны в ничтожной славе.*

Якщо згадати, від яких переслідувань уже за радянської влади потерпав В. Сосюра через оприлюднення вірша “Любіть Україну”, то можна уявити, на яку милість лише за цей монолог із п'єси “Никита Гайдай” міг чекати від царату Тарас Шевченко.

У краплині води — віддзеркалення океану. Історія українського театру, зокрема й спроби геніального українського поета утвердитися в ньому зі своїми творами, вкотре засвідчує те, яка неприродна доля бездержавного народу, які загрози чигають на його душу, на які спротиви наражається його природне прагнення розвивати й збагачувати власну культуру. Чи ж не мусимо з усією силою розуму осмислювати це тепер, коли задихаємося в отруйних випарах засобів масової інформації?

Тож тішить явище, про яке йдеться, — приурочена до Шевченківських днів вистава “Назар Стодоля” в театрі ім. І. Франка. Сюжет простий. Сотник Кичатий правдами й неправдами намагається пов'язати свою доньку шлюбом зі старим, але багатим та владним полковником. А вродливиці Галі до пари молодий козак Назар — світ без нього немилий. З цього зачину й розгортається дійство.

Апологети комуністичної ідеології потьмарювали свідомість мас, тавруючи облудними звинуваченнями в “українському буржуазному націоналізмі”. І в той же час офіційно утверджуване мистецтво, зокрема й театр, кіно, яке являло “малоросів”

перед очі глядачів насамперед упослідженими, приниженими, вбогими. Хіба ж не зрозуміло, навіщо? А щоб, як навчав Троцький, “выжигать каленым железом” національну свідомість, убити людську гідність, нагнути весь народ у ярмо, придушити до рабського послуху, до тупого прислужництва можновладцям, себто тим, хто, якщо казати просто, справді “буржуазні”, хоч і не з такими мільярдами, як найзагребущіші з нинішніх.

З огляду на недавню антиукраїнську ненависть, з полегкістю сприйняв те, як відтворено українське середовище не такого вже й далекого минулого, як представлено козацьку старшину та її оточення. Не на приниження в будь-який спосіб, як раніше найчастіше спостерігалось, а гідно. Вочевидь, згідно з історичною правдою.

Тоді, коли мені випало подивитися, особливу увагу привертав вірний побратим Назара Гнат у виконанні народного артиста України, лауреата Міжнародної премії “Золотий Орфей” В. Нечипоренка. І за статуєю, і за силою внутрішнього переконання — особистість героїчної козацької вдачі, що її з такою любов'ю вшановують народні пісні й думи. Як на мене, побажав би більшої снаги, твердості, впевненості в своїй силі заслуженому артистові України Т. Жирку в ролі Назара. Народному артистові України О. Задніпровському майстерності не позичати. Хитромудрий сотник Кичатий у його виконанні в усіх перипетіях, за яких глядачеві не втриматися від осуду, викликає і співчуття — як люблячий батько єдиної доньки. Усіх виконавців не відзначити, а Галя — Олена Медведєва й молода ключниця Кичатого Стеха (народна артистка України Людмила Смородіна) — вродливі, природні, колоритні та з вогнем у серці.

На відміну від того, про що з гіркотою мусив мовити вище, у цьому спектаклі милує зір розкішне вбрання старшинської світлиці, як і зазначає автор. А ще — пишні костюми. Козацькі строї й святковий одяг жіноцтва. Калейдоскопічне розмаїття барв. Бо ж небажані свати з'являються в оселі, в якій красуня мріє про заручини з Назаром, “на самісінький святвечір”. Тож сам Господь велів пожвавити видовище доречними обрядовими дійствами і розбурхати уяву залу наснаженням дивовижних іпостасей — чистих і нечистих, від предковичних вірувань наших пращурів. Майже як за М. Гоголем, до якого з великим пієтетом ставився Т. Шевченко.

Цей спектакль — не для калік духовних, а для вивіщення національного духу. Закликав би всіх, хто не очерствів серцем: ідіть, відвідайте провідний український театр, наснажуйтеся. Утверджуймося на білому світі як вірні сини й дочки свого народу і примножуймо силу нашого духу.

Валеріан ТИНЧУК,
м. Ківерці Волинської області

1929-й. Ще 80 років чекати дня нинішнього, коли можна відкрито відзначати Шевченківські дні в Україні. А тоді...

Тоді Волинь була під владою Польщі — з її законами, порядками, ставленням і до нашого генія, і до свободи слова.

...Тож переповідаю про урочисте пошанування Тараса Шевченка у Тростянці, тоді гмінному центрі Луцького повіту, як засвідчено в документах поліції (Волинський облдержархів, Ф. 1, оп. 2, спр. 2236) — рапорті Слідчого відділу і протоколах опитування свідків.

Готував урочистості комітет, до складу якого входили Оксень Тарасюк, Яків Огородник, Петро Ольхович — “радні” гміни, яких поліція, виявляється, вважала антидержавниками, а керував підготовкою Федір Олійник. Згідно з завчасно затвердженням владою порядком проведення заходу, першим виступив запрошений від “Просвіти” Захар Щибор,

ГОЛОСИ АРХІВНИХ СТОРІНОК

який говорив про значення поета в українській літературі. “Промова його, — зазначала поліція, — була дуже тенденційною, у дусі неприхильності до Польської держави, на що вказували... не домовки, жести і двозначності, що викликало в українців у залі роздратування і ненависть до поляків”.

Другою частиною програми була аматорська вистава “Степовий гість”, де “з пафосом промовляли: “І підемо, виб'ємося з-під ярма, а коли не повезе, то поляжемо за волю, за рідний край”. Лунали оплески і вигуки “браво!”, “то по-нашому!”, “бий його, бий!”, “дайте чим — то будемо бити!”

У третій частині програми співали пісні на слова Кобзаря, зокрема “Заповіт”; “Ще не вмерла України” на слова Чубинського. У рапорті названо й декламовані зі сцени твори Тараса. Поліція звернула увагу на його гнівні слова:

“Раби, подножки, грязь Москви, Варшавське сміття — ваші пани”, які вигукнула 20-річна Тетяна Кривенюк. Пізніше вона пояснювала, що вірш для декламування їй обирав режисер.

По закінченні художньої частини Федір Олійник звернувся до публіки: “Те, що ми тут показали, зробили тому, щоб розбудити душі, що сплять, селянина українського, щоб зрозумів, де його край. Не біймося нічого і йдімо вперед!”

А далі, йдеться в рапорті, промову Олійника перервав комендант остерунку Домінішак, а публіку попросили розійтися. Услід людям Олійник казав: “Ідіть додому і розкажіть вашим дітям, батькам, що нас вигонять з власної хати, збудованої нашою працею і моzoлями”.

Олійника запросив на розмову до канцелярії секретар гміни Іполит Яницький, але той не мовчав:

“Не біймося, ніхто нам нічого не може зробити — ідімо до нашої мети, усуваючи перешкоди”.

За місяць секретареві Яницькому невідомий вибив у спальні шибки. Це, вважала поліція, була помста йому і його жінці, яка під час виконання “Ще не вмерла України” голосно заявила: “Нехай здохне!”

...Минув місяць, однак влада не заспокоювалася: допитували свідків, учасників акції. Так, Олексій Остапчук із сусіднього Хопніва ніби називав очільників “Просвіти” шовіністами (сумніваюся, що цей, нехай і авторитетний у селі чоловік, знав значення цього слова), а про Оксень Тарасюка згадав, що того “уже кілька разів заарештовували за антидержавну діяльність”, а “всі вони противники Польщі й своєю діяльністю між молоддю поширюють до неї ненависть”.

Гадаю, що коли такі думки й були висловлені, то зовсім іншими словами — їх, звичайно, оформ-

люючи протокол, поліція відредагувала. Чи не такі акції “Просвіти”, протоколи стали незабаром підставою для заборони її філії в Тростянці?

Але найбільше мене здивував заголовок архівної справи: “Інформація про діяльність членів ОУН в Тростянці”. Тож у селі, яке завжди за радянських часів вважали “червоним”, комуністичним, діяли оунівці — навіть ті, за якими польська влада стежила як за членами КПЗУ. Таким був, наприклад, Оксень Тарасюк. Їхня участь у патріотичних акціях — чи не вона була основною причиною заборони партії? Але це вже інша тема...

Сьогодні, коли в Україні функціонують (часто формально, як у нашому районі) й “Просвіта”, і Конгрес української інтелігенції, й партії національно-демократичного спрямування, важливо порівнювати їхню діяльність з минулою, частіше рівнятися на неї.

Олександр ВОЛОЩУК,
м. Чернігів
Фото автора

ВІД КУРГАНА ДО КРАСНОЯРСЬКА

Чому саме “Назустріч сонцю”? Все дуже просто: від Чернігова — стартового міста подорожі, й до її найвіддаленішої точки — могили Вітуса Беринга на Командорських островах — шлях лежав із заходу на схід. Понад три місяці я рухався назустріч сонцю, що сходило з-за неосяжної далечі Тихого океану і пливло на захід, щоб зігріти своїми променями всю планету.

Думка про мандрівку на Камчатку виникла десь років за три до її втілення. Головна складність у здійсненні подорожі полягала у неможливості досягнення Камчатки автоостопом (з материка на півострів нема жодної дороги, хіба що автозимники, та й ті функціонують не щороку). Думку про літак відкинув відразу — надто дорого. Врешті-решт вирішив їхати до Магадана автоостопом (2006 року вже пройшов цим шляхом), а звідти спробувати дістатися Камчатки Охотським морем. Як і в попередніх подорожах-експедиціях, за головну мету обрав вивчення життя українських громад у Росії.

Першою зупинкою було місто Курган. Тут уже понад 15 років існує Свято-Троїцька церква УПЦ Київського Патріархату (одна з трьох у Росії), очолює яку митрополит Варух. Сам факт існування українського храму на російській території не дає спокою місцевим шовіністам, і незадовго до мого приїзду Троїцьку церкву було підпалено (втретє за 10 років). На щастя, досередини храму вогонь не дістався, знищивши тільки дах. Зловмисників курганська міліція не знайшла.

Омськ здивував трохи нетиповою для українських громад Росії згуртованістю тамтешніх українців. Жодних внутрішніх чвар і суперечок, хоч у місті існують не одна, а дві офіційно зареєстровані українські національно-культурні організації: “Сірий Клин” та товариство ім. Т. Шевченка. Річ у тому, що Омськ — величезне місто, і щоб дістатися з однієї частини до іншої, потрібно багато часу, тому громада поділена за територіальним принципом. Але постійно між собою спілкуються, влаштовують концерти та фестивалі української культури не лише в Омську, а й виїжджають у райони області, де мають чимало вдячних слухачів. А ще в Омську діє Греко-Католицька церква, богослужіння в якій проводять українською мовою. Цікаво, що єпископ Омський і Тарський РПЦ Феодосій — українець (в миру Ігор Процюк). Він найстаріший єпископ на території Російської Федерації, а першою його єпископською кафедрою 1962—64 років був Чернігів. “Для мене Чернігів, як перше кохання, це місто ніколи не забуду”, — сказав Владика Феодосій.

Новосибірська національно-культурна автономія українців тримається на активній і цілеспрямованій діяльності її голови Володимира Мановича та його помічників. Нещодавно в найбільшому місті азійської Росії відкрито Український культурний центр. Було чим похва-

Бригада чернігівських шляхобудівників у Східній Якутії

НАЗУСТРІЧ СОНЦЮ

Чернігівський мандрівник і журналіст, прихильник автоостопу Олександр Волощук здійснив чергову подорож до віддалених регіонів Російської Федерації. Цього разу його шлях проліг через Західний і Центральний Сибір, Північний Байкал, Якутію і Колиму до Камчатки і Командорських островів. 161 день мандрів, понад 30 тисяч кілометрів пройдених шляхів, зустрічі з людьми, багато з яких українці — все це не тільки залишилось у враженнях і спогадах Олександра. Головним підсумком подорожі має бути нова (третя) книжка мандрівника, для якої вже є назва — “Назустріч сонцю”. Своїми враженнями від подорожі Олександр ділиться і з читачами нашої газети.

литися й українцям Томська. Тут в одній із міських шкіл кілька років діє український клас, в якому навчаються діти не лише етнічних українців, а й представників інших народів. Було приємно, що у Томську живе чимало вихідців із Чернігівщини, багато з них впливові й помітні в місті люди. Шкода тільки, що неофіційне Чернігівське земляцтво Томська в деяких питаннях не може порозумітися з керівництвом регіональної громадської організації “Джерело”, яку очолює шанований у місті медик, заслужений лікар РФ Мирослава Філіпова.

Цікавим і корисним було спілкування з головою Красноярської НКА “Україна” Богданом Барщевським. Вивезений разом з батьками ще дитиною зі Львівщини в Сибір, він так і не повернувся в Україну. Але Батьківщина для нього понад усе. Третій рік Богдан Ількович очолює українців Красноярського краю, і за цей час вже зроблено багато добрих справ. Лише фестивалів української пісні та культури на території краю впродовж року проводять не менше 12! Додайте національні й релігійні свята. У найближчих планах Богдана Барщевського — написання і видання (за фахом він журналіст) ексклюзивної книжки власних нарисів про видатних українців Красноярського краю.

СВІТ ТІСНИЙ

Чергове підтвердження цього отримав, коли їхав автоостопом з Красноярська на схід. На трасі зустрівся з водієм Олегом Подбучьким, який підвозив мене два роки тому (тоді це було в Іркутській області). Він росіянин, 40 років прожив у степу на кордоні Ростовської області й Калмикії, але все життя мріяв про Байкал. 2006-го разом із сім’єю переселився на берег омріяного озера. “Коли повертатимешся з Камчатки, заїжджай до мене, погостюєш”.

На таких людях, як Олег, і тримається традиційна російська гостинність. Я, до речі, скористався його запрошенням і на зворотному шляху зробив дводенну зупинку в справжньому сибірському селі поблизу Байкалу.

Ще одна, не менш цікава зустріч відбулась у Східній Якутії. Там триває будівництво нової федеральної автотраси Якутськ—Магадан, працює кілька десятків шляхобудівних загонів з багатьох ре-

гіонів, не лише російських. Неподальк від Усть-Нери, поблизу річки Ельги, у серпні працювала бригада з восьми осіб із... Чернігова. Уже кілька років мої земляки будують у Якутії дороги, працюють сезонно (з квітня до жовтня), заробляють пристойні гроші. Керує чернігівською бригадою Анатолій Кирильченко, який вже має звання заслуженого шляхобудівника Якутії. А серед працівників бригади навіть опинився колишній водій Чернігівського обласного телебачення Юрій Мельник.

КОЛИМСЬКІ ЗУСТРІЧІ

Наприкінці серпня мандрівні шляхи вдруге в житті привели мене на Колиму. І вдруге з власної волі я опинився на залишках уранової копальні Бутугиґа — одного з найстрашніших таборів ГУЛАґу. Дослідженню Бутугиґа присвятив два дні. Оглянувши усі п’ять ОЛПів (“отдельных лагерных пунктов”) уранової копальні: “Коцуган”, “Дизельну”, “Центральний”, “Сопку” і “Горняк”, побував на двох кладовищах — зеківському та кладовищі конвоїрів і адміністрації. Більшість могил розрили ведмеді (ховали ж бо на глибині 20—30 см, тамтешній ґрунт камінний), на поверхні — дошки від трупів і людські кістки... Заходив в олов’яні й уранові штолні, фотографував. На “Сопці” навіть заночував — у більш-менш уцілілому будинку — здається, це була слюсарна майстерня. Не знаю, чи ночував хто там після закриття копальні 1955 року. Продовживши наступного ранку дослідження “Сопки”, побачив таке, що змусило завмерти на місці. Серед бараків, колючого дроту, уранових штолень і холодних вітрів тихо скрипіла... дитяча гойдалка! Вже коли був у музеї Усть-Омчуга, то довідався, що на “Сопці” жив разом із сім’єю начальник табору майор Малеев, і для його дітей ув’язнені з дерева і металевих прутів змайстрували цю гойдалку. Дитинство в зоні...

Як і 2006 року, в Ягоднинському районі зустрівся з директором золотодобувної артілі “Кривбас” Сергієм Базавлуцьким. І зараз більшість старателів у “Кривбасі” — це люди з Дніпропетровської області. Сергій Семенович прийняв мандрівника з України як давнього знайомого, надав фінансову підтримку моїй експедиції.

Наступного дня після прибуття в Магадан поспілкувався з головою регіональної української національно-культурної автономії “Колима-Славутич” Богданом Пирогом. За його словами, українців на Колимі рік у рік меншає. Тікають люди з Колими, як і 5, 10, 15 років тому, бо не бачать перспектив. Залишаються ті, кому або вже нема куди їхати, або все життя віддане Магадану й колимському краю. Чимало таких людей і серед українців. Це здебільшого колишні політрепресовані, тавровані сталінським режимом як “вороги народу”. Але цих людей у Магадані об’єднує не “Колима-Славутич”, а католицький храм Різдва Христового. Його настоятель отець Майкл Шилдс — унікальна людина. Приїхавши 2000 року з Анкоріджа в Магадан з місією й ознайомившись з “ГУЛАГівським” минулим Колими, він вирішив решту життя присвятити цьому суворому краю.

“Відмовляюся від американського громадянства і вже незабаром стану громадянином Росії. Господь благословив мене на служіння колишнім жертвам комуністичного режиму”.

Спілкуючись з парафіянами храму Різдва

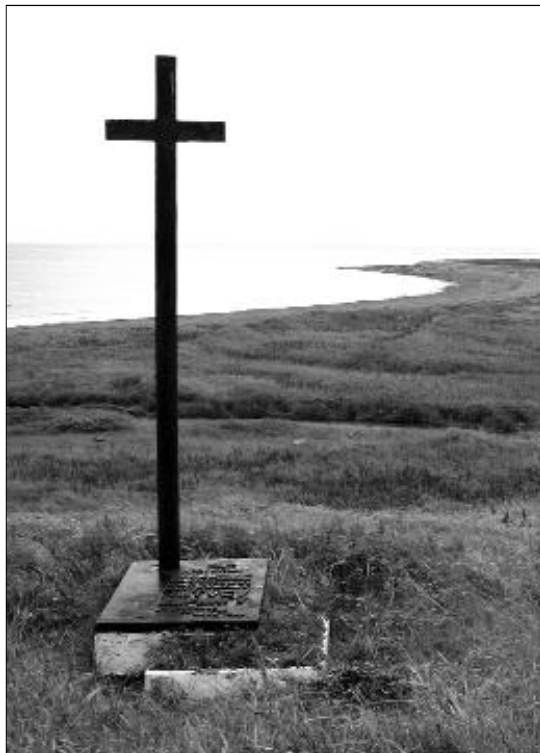
Петропавловськ-Камчатський.
Садина українця Олександра Мартиненка

Христового — українцями Андрієм Кравцівим, Степаном Мудрим, Ольгою Гурєєвою, Анастасією Лехник (усі вони в Магадані опинилися ще за життя Сталіна), я зрозумів, що церква для них — це не лише храм Божий, а насамперед рідний дім, де завжди зустрінуть з усмішкою й допоможуть.

НА КАМЧАТЦІ

13 вересня після трьох годин польоту над похмурим Охотським морем я вперше ступив на камчатську землю. А вже наступного дня усміхнувся журналістський таланти — потрапив на щорічне свято української культури на міському стадіоні в Петропавловську-Камчатському. Там познайомився і з керівництвом національно-культурної автономії українців Камчатки: Віктором Манжосом, Євгеном Ханіним, Іваном Данкулинцем та іншими. За переписом 2002 року, на Камчатці постійно мешкало понад 20 тисяч українців, але дедалі більше наших співвітчизників залишають цей край світу. Причина здебільшого одна — хоч яка чудова Камчатка, але її відірваність від осередків цивілізації все-таки відчутна.

НКА українців Камчатки було створено 1992 року, вона видає єдину на Далекому Сході українську газету — “Батьківщина”. На жаль, далеко не все гаразд в українському русі на Камчатці. Сказав би так: національно-культурна автономія розколота на два табори: перший — це прибічники “офіційного курсу” на чолі з головою НКА Віктором Манжосом. На їхню думку, діяльність української діаспори має обмежуватись культурно-мистецькими заходами і не проводити політичних (як, наприклад, вшановування пам’яті Бандери, Шухевича та інших борців за волю України). Що й казати, коли навіть газету “Батьківщина” видають на гроші... партії “Єдина Росія”. Другий табір — це клуб української культури ім. І. Франка, який донедавна очолювала Едіта Познякова (влітку 2008 р. виїхала в Україну). Клуб зібрав у своїх лавах патріотів, які на-

Командорські острови.
Могила Вітуса Беринга

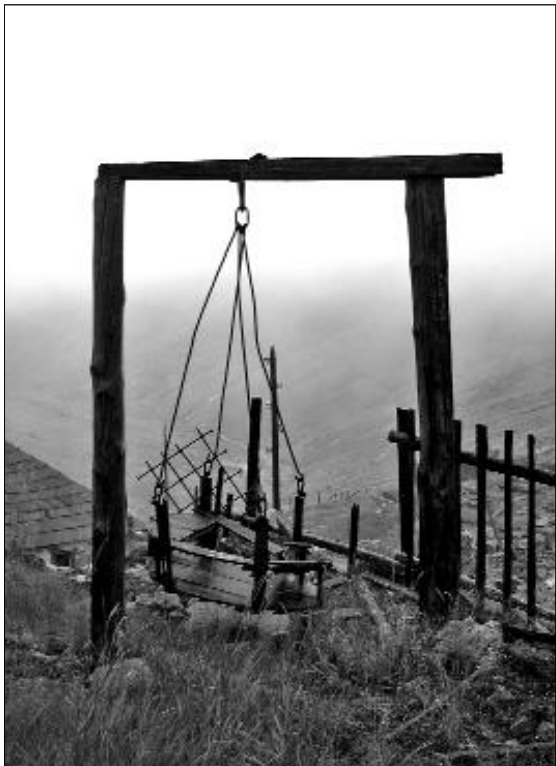
Єпископ Омський і Тарський
Феодосій (Ігор Процюк)

віть за 10 тисяч кілометрів від Батьківщини не забувають, що вони українці. Кілька років за сприяння клубу діяв український клас в одній зі шкіл Петропавловська, учні перемагали на конкурсах знавців української мови імені Петра Яцика. Але чи зможе клуб імені І. Франка втриматись “на плаву” після того, як Камчатку залишив колишній заступник голови НКА Валентин Пилипчук (він прийняв “естафету” від Е. Познякової), — невідомо. “Франківці” повертаються з Камчатки в Україну...

У Петропавловську-Камчатському познайомився з двома священиками: отцем Ярославом (зі Стрийщини, почесний громадянин Петропавловська, з його діяльності фактично розпочалось відродження православія на Камчатці) та отцем Василем (з Хмельниччини). Знайшов і земляків-чернівців: Михайла Клименка (людина, захопана в небо, авіацію і Камчатку, в 69 років він літає на саморобному літаку!) та Валентину Малишеву (“жінка з рушницею”, працює у ВОХРі). Ще одну дуже цікаву зустріч подарував Валентин Пилипчук.

НАЩАДОК РОДУ КОБЗАРЯ І ВЕДМЕДИЦЯ МАША

Як відомо, у Т. Шевченка дітей не було. Але був молодший брат Йосип, який продовжив рід. І в Єлізово (місто за 30 км від Петропавловська-Камчатського) живе його правнук — Андрій Лисенко. Він працює в ДАІ, майор, командир роти ДПС. Народився 1974 р. в Україні, на Хмельниччині, жив разом з батьками в Києві, потім — у Хабаровську, з 1992-го — на Камчатці. У нього чотирирічна донька Яна — прапраправнучка Тараса Шевченка. Тож Шевченків рід продовжується навіть тут, на Камчатці.

Дитяча гойдалка на колишній
урановій копальні Бутугиґа

Так сталося, що двічі пройшовши Якутію і Колиму (2006 і 2008 років) й одного разу Камчатку, я не побачив у природі жодного ведмеда, хоч ці регіони “найведмежіші” в Росії. Дізнавшись про це, Андрій Лисенко вирішив допомогти.

“Ти побачиш ведмеда. Щоправда, не в дикій природі, але й не в зоопарку. На одній з єгерських ділянок за 15 км від Єлізово живе трирічна ведмедиця Маша. Її знайшов єгер, коли браконьєри вбили матір, вигодував із соски, і вона тепер живе у нього. Корм бере з рук, але її тримають на ланцюгу — звір все-таки”...

Ми поїхали з Андрієм на єгерську ділянку. Маша на той час вже залягла в барліг, але завдяки вареним креветкам вдалося виманити її звідти. Поласувавши креветками і попозувавши перед фотоапаратом, Маша повернулася у барліг. Тепер уже, мабуть, до весни.

КОМАНДОРСЬКІ ОСТРОВИ. КРАЙ ДИКОЇ ПРИРОДИ І НЕЛЯКАНИХ ЗВІРІВ

Командорські острови — архіпелаг на межі Берингова моря і Тихого океану, за 210 км на схід від узбережжя Камчатки. Справжній край світу, жителі якого першими зустрічають сонце, хоч бачать його дуже рідко (за рік на Командорах буває у середньому 12 сонячних днів, решта часу — тумани, дощі, тайфуни, шторми). Тут мешкає 750 осіб, близько половини з них нащадки алеутів — американських переселенців, що з’явилися на Командорах у 1820-х роках.

Якщо ви хочете побачити справжню, незайману дику природу і неляканих звірів, то кращого місця, ніж Командорські острови, мабуть, годі й шукати. Дві третини території острова Беринга займає заповідник, куди людей намагаються зовсім не пускати, хіба лише за гроші. П’ять днів я ходив заповідником і не зустрів жодної людини. І зрозумів: людина тут не потрібна! З відстані 1,5—2 метри можна фотографувати північних калнів, куріпок. Вони не тікають і не бояться людини, бо ніколи її не бачили. А командорська тундра, водоспади, прозорі й чисті озера, тонни морської капусти, викинутої на берег штормом... На Командорах немає жодного дерева, проте скільки тут грибів і ягід! Коли після відвідання могили Вітуса Беринга (це було 7 жовтня, 101-го дня подорожі) повернувся в село Нікольське — єдиний на островах населений пункт, то мимоволі подумав: якби хтось запропонував залишитись на Командорах на кілька років, я б із задоволенням погодився...

Щодо українців, то вони є й тут. А “найголовніший” з них — начальник міліції Алеутського району майор Олександр Орлецький. На Командорах він живе і працює з 1998-го, а до цього 20 років відслужив у міліції в Пенжинському районі (це там, де Камчатка межує з Магаданською областю). Олександр Миколайович користується пошаною серед острів’ян, та це й не дивно, адже на його рахунок — десять розкритих убивств.

“Дев’ять з них були ще на матерiku, а за 10 років служби на Командорах трапилось лише одне. За вислугою років виходжу на пенсію, але додому, в Чернівці, де живе мати, не повернуся. Залишусь тут, бо вже встиг полюбити цю сувору, але чудову землю”.

Спілкуючись з іншими командорцями, дізнався, що у майора Орлецького — одне з найкращих на острові власне господарство: город, корови, свині, кури, гуси і навіть вівці. Вистачає і себе прогодувати, і родині сина, що живе на Камчатці, допомогти.

Де тільки під час мандрівок не доводилося зустрічати земляків-українців! Соловецькі острови, Грузія, Казахстан, Якутія, Прибалтика, тепер — Командори. Хоч би куди закинула доля українця, він усюди обживається. Це вже риса нашого національного характеру: українець завжди здолає труднощі.

У ніч перед моїм відльотом з острова Беринга на Камчатку в Нікольському вперше за кілька десятиліть трапилось самогубство. Через це Олександр Орлецький не спав цілу ніч, але приїхав в аеропорт провести українського мандрівника і журналіста. На прощання сказав: “Поклонись від мене рідній Україні. Ми і тут залишаємось її дітьми...”

БУДІВНИЧИЙ ЗЕМЛІ ДАЛЕКОСХІДНОЇ

Пам’ятник Якову Дяченку в Хабаровську

Тетяна ЗАШТОВТ,
член спілки екскурсоловів
Полтавщини, завідувач музею
Полтавської державної
аграрної академії

**Гортаючи сторінки своєї пам’яті,
думками лину в місто юності — Ха-
баровськ. На привокзальній площі
столиці Далекого Сходу зустрічає
пам’ятник Єрофееві Хабарову, на
честь якого названо місто. Та для
того, щоб місто постало, праці док-
лав наш земляк Яків Васильович
Дяченко.**

Народився 21 березня (ст. ст.) 1817 р. на Полтавщині — помер 26 березня 1871 року в бухті Пос’єт на Далекому Сході. Військовий, освоював Далекосхідні землі. Під його керівництвом збудовано Благовіщенськ, Хабаровськ та понад 30 населених пунктів у районі річок Амур та Уссурі. Здійснював керівництво переселенської політики Росії. Нагороджений орденами Св. Анни III ступеня та Св. Станіслава II ступеня.

Він прибув у Забайкалля з будівництва південноросійських військових поселень. Його призначили командиром 13-го лінійного Сибірського батальйону, який перебував у тяжкому становищі: хворі й обморожені солдати. Більшість боялася самого слова “Амур”, навіть номер 13 у багатьох викликав страх. Я. В. Дяченко зумів не лише повернути солдатам бадьорість, впевненість і віру, а й згуртувати їх навколо себе.

Новий командир, за спогадами сучасників, гуманно ставився до підлеглих. Для них він був не лише командир, а й батько, брат, учитель. Навчав їх будівельних професій, якими володів сам, допомагав порадою, зігрівав теплим словом і співчуттям.

Тож вояки намагалися віддячити йому — розпалювали вогнища, що відганяли мошку, а це було не вельми просто, бо доводилося викрешувати вогонь кресалом. Його носив у похідній сумці й сам командир.

Зима 1858 року. Шилківський завод. Саме тут квартирував 13-й лінійний батальйон. Тривала підготовка нової експедиції. Коли прямували Амуром до місця, де нині розташовано Хабаровськ, на їхньому шляху зустрілися китайці. На якусь мить солдати розгубилися. Але Я. В. Дяченко впевнено наказав: “Уперед!” Китайці й російські солдати спокійно розійшлися, побажавши одне одному щасливої дороги.

Нарешті 19 травня 1858 року загін досяг мети. Зупинилися біля підніжжя високої скелі на правому березі Амуру.

Доки солдати розпалювали вогнище й готували обід, Дяченко піднявся на скелю. Вдячні хабаровці (серед них було багато українців) на тому місці встановили пам’ятник, який називають “Ластівчине гніздо”.

Про нашого крайнина згадували відомі вчені й мандрівники: ботанік К. Максимович, поручик М. Венюков, письменник і етнограф Максимов, декабрист М. Бестужев, географ П. Кропоткін та інші.

Міський голова Хабаровська А. Бодієнко написав книжку “Из жизни Хабаровска” (1913 р.), зробивши помилку в ініціалах. Відтоді ім’я нашого земляка Якова Васильовича призабули. Справедливість відновилася згодом. Однією з перших публікацій про нього в 1960-х роках стало дослідження А. Алексєєва “Таємниця капітана Я. Дяченка” (газета “Тихоокеанская звезда” за 13 березня 1965 року).

Завдяки наполегливій праці М. Наволочкіна, дослідника Далекого Сходу, письменника і поета, було встановлено справжнє ім’я і віддано належне Якову Васильовичу Дяченкові.

У 1970-х роках доля подарувала мені зустріч із М. Наволочкіним. Саме від нього вперше я почула про нашого земляка — засновника міста на Амурі.

За участі Якова Васильовича Дяченка засновано чимало населених пунктів на Далекому Сході. Найбільші із них — Благовіщенськ і Хабаровськ. До речі, кордон між Росією й Китаєм, у визначенні якого брав участь Дяченко, існує досі.

Я. В. Дяченко був жонатий на своїй землячці, мав сина Володимира. Дружина померла в Іркутську.

Пам’ять... Не слід думати, що хабаровці забули про полтавця. Свого часу одну зі станиць було названо на честь нашого крайнина — Дяченково. На жаль, цей населений пункт, який був розташований у районі Лазо, перестав існувати, однак назва місцевості залишилася — Дяченково.

19 травня 2008 року з нагоди 150-річчя Хабаровська було встановлено пам’ятник нашому славному землякові Я. В. Дяченкові.

Чотириметровий монумент спорудили на розі вулиць Т. Шевченка та О. Арсєнєва. Бронзовий Яків Васильович стоїть на гранітному постаменті обличчям до Амуру. Автор пам’ятника — московський скульптор Олександр Рукавишников.

Встановлення пам’ятника ініціював М. Ночовкін ще у 1970-ті. Сприяла відкриттю група наших земляків — свідомих українців, вихідців із різних куточків Полтавського краю: Зіньківщини, Решетилівщини та ін. Хабаровці зібрали на спорудження пам’ятника 1,9 мільйона рублів.

Сподіваємось, колись на карті Хабаровського краю з’явиться і населений пункт, який буде названо на честь славного нашого земляка, а в самому Хабаровську — вулиця його імені, як мріяв М. Ночовкін.

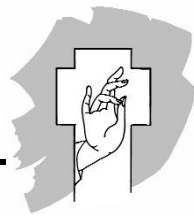

Фото Юрія Шелетюка

ТЕ, ЩО НЕ ВМИРАЄ

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Шевченка разом з національно-патріотичними силами на Байковому цвинтарі, де поховано Лесю Українку, її матір — відому письменницю, громадську діячку Олену Пчілку, батька Петра Косача та брата Михайла, провело мітинг, присвячений 138-й річниці з дня народження геніальної авторки “Лісової пісні”. Учасники мітингу запалили лампадки, до могили поклали квіти.

Надія КИР'ЯН

Відповідальний секретар ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Микола Нестерчук зазначив: “Щороку ми приходимо до цього святого місця, до титанів нашої нації. Ця родина — приклад, як не здаватися за найтяжчих життєвих обставин. Тут особлива енергетика, яка живить дух українця. Дякуємо Богові, що дарує нам такі постаті”.

Від Міжнародної асоціації “Ко-зацтво” пошанівне слово сказав

Микола Оцун, від Української партії — Григорій Лук'ячук, від рідновірів — Ірина Соколовська.

Ольга Романюк, науковий працівник Київської публічної бібліотеки імені Лесі Українки, поділилася радісною новиною, що адміністрація бібліотеки на решті на чотирнадцятому судовому засіданні виграла справу проти компанії “Укргазпром”, яка незаконно приватизувала їхнє приміщення.

Боротьба за українську культуру триває. І ми переможемо.

Ми повинні не лише шанувати наших духовних провідників, таких як Леся Українка й Олена Пчілка, а й брати з них приклад.

Постать видатної письменниці й громадської діячки, просвітянки надає широкі можливості для патріотичного виховання дітей та молоді. Товариство “Просвіта” завжди сприятиме проведенню різноманітних конкурсів читців творів Лесі Українки, театральних фестивалів тощо. А прикінцевий етап із відзначенням переможців можна приурочити до дня народження поетеси, яка не боялася вийти “сама проти бурі”, вірила, що її народ, як казковий велетень, прокинеться від довгого сну, “І встане велетень з землі, розправить руки грізні, і вміть розірве на собі усі дроти залізні”. Чи не пора?

Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ,
письменник, голова
Шосткинського міського
об'єднання ВУТ “Просвіта”
ім. Т. Шевченка, Сумська обл.

У родині Косачів він був відомий під ніжним, теплим звертанням — Ласочка. Так називала його в листах Леся Українка, зокрема, пишучи 7 та 18 червня 1913 року до Михайла Кривинюка (1871—1944), чоловіка сестри Ольги, яка входила до першого складу заснованого в Києві 1905 року Товариства “Просвіта”. З подружжям Кривинюків перебував у дружніх стосунках. Про це свідчить лист Олени Пчілки, адресований Михайлу Васильовичу Кривинюку і Ласочці у Київ з Кутаїсі за 4 липня 1913 року.

Ідеться про призабутого поета з Сіверщини. В автобіографії, яка зберігається в Інституті рукописів ЦНБ ім. В. Вернадського НАН України, він так сказав про себе і своє походження: “Петруненко Хведір Григорович нар. 6 червня ст. ст. 1879 р. в м. Шостці на Глухівщині (тоді це містечко входило до Глухівського повіту Чернігівської губернії — Авт.). Батько його — селянин з с. Журавки на Глухівщині (мав прізвище Петруня), українець. (За назвою місця проживання, можливо, й народження батька Федір Петруненко взяв за псевдонім Ф. Журавський — Авт.) Працював робітником у Шостенському пороховому заводі. Мати — російського походження. Обоє — неписьменні”.

Певний час у літературознавчих статтях, виданнях, присвячених висвітленню життя і творчості Лесі Українки, його помилково називали “Петровичем”. А у 12 випуску поетичної антології “Українська муза”, яку впорядкував і видав український письменник Олександр Коваленко (1880—1927), він був поданий як “Петрусенко”. Саме тут Петруненко подав на суд читачів свої перші поезії.

Потім поетичні твори Петруненко вміщував у журналі “Рідний край”, одним з організаторів редакторів якого (1905—1906) був Григорій Коваленко (1868—1937), що разом з Б. Грінченком, М. Лисенком, Ф. Красицьким, М. Старицьким та іншими 1905 року підписав Статут київського товариства “Просвіта”.

Значний перелік інших видань, у яких Петруненко вміщував свої твори. Це “Молода Україна” (1908—1914), який видавала власним коштом Олена Пчілка; альманах “Українська хата”, “Рада”, “Літературно-науковий вісник”, “Дзвін”, “Маяк”, двотомний українсько-російський тижневик “Огні”, “Сніп” (Харків), тижневик “Дніпрові хвилі” (Катеринослав).

Редактором останнього видання в 1911—1913 роках був проф. Д. І. Дорошенко. Спочатку він, хоч і не з перших, став членом київської “Просвіти”, а опинившись у Катеринославі, увійшов разом з дружиною Наталею до міської “Просвіти”. До речі, шосткинця Петруненка і Дмитра Дорошенка пов'язувала предківська земля — Глухівщина.

Зворушливий допис Ф. Петруненка до збірника “Досвітні огні”. Його 1906 року упорядкував голова київської “Просвіти” Б. Грінченко. У третьому виданні (1914), вже після смерті Бориса Грінченка і Лесі Українки, Федір Петруненко вмістив вірш “Чарівниця”.

Є дані, що за час літературної праці в 1908—1914 роках Петруненко опублікував

НА ПРОСВІТЯНСЬКИХ СТЕЖКАХ З ЛЕСЕЮ УКРАЇНКОЮ

Федір Петруненко (ліворуч)
у заводській бібліотеці. 1927 р.

60 віршів. Більшість їх підписано справжнім ім'ям, частину псевдонімами: “Богдан Раєвський”, “Криштоф Май”, “Ст. Вершій”.

Петруненко спілкувався з родиною Косачів. Особливо близько потоваришував із Лесею Українкою. “В роках 1911—1913, — писав Федір Григорович в автобіографії, — під час мого перебування в Києві, стоячи близько до журнальних справ українських, я взяв на себе клопіт допомагати особистим, літературним та іншим справам Лесі Українки, тобто пересилати до Кутаїсі й Каїра, де жила тоді Леся, потрібні книжки, клопотатися по редакціях, де друкувалися Лесині твори, відносно гонорару та інше”.

Допомога Петруненка була широю. Це не раз засвідчувала сама поетеса, особливо в таких рядках свого листа з Хоні за 22 грудня 1911 року: “Вельмишановний пане Петруненко! ...Коли мама дома, то попросіть у неї для мене, що знайдеться в хаті от із цих книжок (усе етнографія): “Етнографічний збірник” Т. VII; Галицькі народні новели (той же збірник, Т. XII-XI-II); Галицько-руські народні легенди (той же збірник — Т. XV); Знадоби до галицько-руської демонології (сей останній найбільше для мене бажаний)... Ще якби можна дістати від кого в позику Франка “Апокрифи”... Книжки сі мені потрібні не для цікавості тільки”.

Климент Квітка у спогадах “На роковини смерті Лесі Українки” свідчив, що поетеса “з симпатією відносилася до молодого поета Петруненка”, вважаючи, “що він занадто скромний і що більш одваги було б на пожити, і з того вийшов би і більший розмах його поетичної діяльності”.

Петруненкові належить честь надрукувати останній творчий задум Лесі Українки — план-конспект ненаписаної драматичної поеми.

Смерть Лесі Українки глибоко вразила Ф. Г. Петруненка. Боляче сприйнявши цю втрату, він 1914 року кидає свої літературні спроби, залишає Київ. Місто без поетеси для нього не існувало...

Повортається до рідної Шостки. І лише з часом, коли 1923-го тут виникає літературна

організація “Стройка”, береться за перо. Інколи друкує поезії на сторінках місцевої преси. Коли шосткинські й глухівські літератори-початківці об'єдналися у федерацію і випустили літературно-художній альманах “Вперед” (Глухів, “Червоне село”, 1928), став одним із його авторів. І, що цілком зрозуміло і природно, надрукував у ньому три листи Лесі Українки до нього. Гадаємо, що листів поетеси до шосткинця було значно більше. Підтвердження знаходимо у виданні “Ольга Косач-Кривинюк. Леся Українка. Хронологія життя і творчості”. Нью-Йорк, 1970. Поетеса п'ять разів згадує Петруненка в кореспонденціях до рідних; у виданні вміщено великий (С. 849—850) лист Лесі Українки до шосткинця.

...Коли розпочалося небачене послідовне і жорстоке знищення еліти української творчої інтелігенції, 30 квітня 1938-го заарештували і Ф. Г. Петруненка, тоді машиніста-перепишувача Шосткинського райфінвідділу. Спочатку тримали під вартою у в'язниці м. Глухова, згодом переправили до Чернігова. Колишнього кореспондента Лесі Українки звинувачували у належності до партії есерів, яку він заперечував. Приписували йому участь у збройному повстанні проти більшовицького загону Ремньова 1918 року. Дарма що Петруненко заявляв, що тоді, з 21 лютого до 20 квітня 1918 року він перебував у Криму, в Алушті.

Збереглися документи, які засвідчують: “Петруненко Федора Григорьевича расстрелять. Лично принадлежащее ему имущество — конфисковать”. То був протокол № 69 засідання “трійки” при Чернігівському обласному управлінні НКВС УРСР за 5 травня 1938 року. Акт за 7 червня того самого року ствердив: “Приговор приведен в исполнение”.

Звернімо увагу: поета розстріляли наступного після дня його народження. Це був збіг обставин? Гадаю, ні!

Фізичне знищення єзуїтська система поєднувала із тяжкими душевними стражданнями... 67-річного літературознавця, редактора-видавця “Киевской старины” (1893—1906), заступника голови УЦР (1917), голову Товариства “Просвіта” (у Києві) Володимира Науменка, який народився 19 липня 1852 р. в Новгороді-Сіверському, колегія надзвичайної комісії засудила до розстрілу 8 липня 1919-го.

...19 червня 1957 року президія Сумського обласного суду реабілітувала Ф. Г. Петруненка. В одному з перших своїх віршів поет вигукнув:

“Ой, вмираю!” Та кризь тугу

Більш з ковадла чути другу

Річ веселу та нову:

“Ой, живу, живу, живу!”

Знищений більшовиками, кореспондент Лесі Українки залишився живий у нашій пам'яті.

Фото Ніни Гнатюк

ЩОБ ДАЛІ ЙТИ ДОРОГОЮ ОДНОЮ

Ніна ГНАТЮК

26 лютого до будинку на вулиці Л. Толстого, 25 зійшлися представники громадськості, щоб вклонитися пам'яті видатної української поетеси-патріотки. Саме в цьому будинку в центрі столиці у 1941—1942 рр. жили Олена і Михайло Теліги, звідси у лютому 1942 року вони пішли на зібрання, де були заарештовані гестапо, і невдовзі розстріляні у Бабиному Яру. Їх попередили про можливість арешту, але патріоти не злякалися, не відступили і загинули як свідомі борці за незалежну Україну.

На урочистому мітингу з нагоди відкриття меморіальної дошки виступили почесний голова Всеукраїнського жіночого товариства ім. О. Теліги, народний депутат IV скликання, член Центрального Проводу УРП “Собор” Ольга Кобець і голова Товариства Лариса Ляхощка, лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії ім. О. Теліги професор Надія Миронець, провідник Київської міської організації ОУН Богдан Червак, заступник Київського міського голови Сергій Рудик та інші добродії.

Представник Секретаріату Президента Олександр Гончарук зачитав привітання від Президента України Віктора Ющенка.

Герой України, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка Дмитро Павличко, розповідаючи про Олену Телігу, підкреслив, що вона народилася і виросла в російському середовищі, але стала українською поетесою і патріоткою, загинула за визволення України від окупантів і поневолювачів, не сприймаючи ні фашистського рабства, ні комуністичного гноблення.

У творчому доробку Олени Теліги є стаття “Партачі життя”, яка і сьогодні залишається актуальною, бо присвячена проблемі цивільної відваги.

Поетеса наводить рядки англійця Т. Карляйля про те, що “потрібний не лише герой, а й світ вартий його, який не виглядав би як одна суцільна маса лакеїв. У протилежному випадку, герої перейдуть для світу, а що найважливіше — і для нації — майже безслідно”.

Розвиваючи цю думку, Олена Теліга пише не лише про героїв і подвижників української нації Т. Шевченка, Лесю Українку, І. Франка, героїв Базару, Крут, а й про їхнє оточення, сучасників, тих, хто не міг або не хотів позбутися лакейської психології.

За О. Телігою, “партачі життя — це ті люди, що не мають звичайної, не героїської, а буденної цивільної відваги, без опертя якої найвищий героїзм зависає у повітрі, не пустивши коріння ані в землю, ані в маси. Це ті, “що все дивились, та мовчали, та мовчки чу-хали чути”.

Дмитро Павличко закликав не бути партачами життя, виявляти цивільну відвагу у відстоюванні національних інтересів, а представникам влади — порозумітися між собою, “щоб далі йти дорогою одною”.

Марія ЛЮДКЕВИЧ,
м. Львів

У Львівській письменницькій організації відбулася презентація книжки “Вони” Ярослави Людкевич-Сітко. Авторка, на жаль, уже відійшла в інший світ, але залишила болючі оповідання, спираючись на реальні факти визвольних змагань.

Ярослава походила з інтелегентної родини, батько її був Січовим Стрільцем, а вона, навчаючись в університеті, не могла разом з друзями не боротися проти радянських окупантів. Тож неспокійного 1947 року стала членом ОУН. Їй доручали розповсюджувати антибільшовицькі листівки, давали інші завдання. Невдовзі Ярославу підступно схопили і засудили на 25 років концтаборів і вивезли в Інту Комі АРСР, де вона й відбувала покарання.

Переживши всі страхоття поневолення, Ярослава написала оповідання-спогади. Її записи збирала і впорядковувала донька Лариса.

Книжка цікава тим, що тут вміщено документальні матеріали, фотографії з краю вічної мерзлоти, де перебували українські патріоти. “Чічка”, “Малий”, “Янгол”, “Варка”, “Вони”. Не один політв’язень впізнає в героях цих творів і свою долю.

Любомир Полюга, один з охоронців головного командира УПА Романа Шухевича, пише у вступному слові до книжки: “Ці оповідання про УПА взяті з самого життя. Це художньо опрацьовані конкретні події, факти, вибрані нею як зразки народного патріотизму та самопожертви. Будучи знайомою з багатьма повстанцями, маючи власний досвід роботи в ОУН, жінка напрохоту реалістично і до деталей точно зображає складне повстанське життя, побут повстанців, їхню

ВОНИ І МИ

боротьбу. Поеднавши талановите художнє слово з жорстокою правдою, творить Ярослава вражаючі замальовки”.

Нині вже рідшають ряди друзів-політв’язнів, які разом каралися по таборах, тим потрібніші й дорожчі спогади очевидців тих далеких подій, щоб нинішня молодь розуміла, що українські патріоти платили кров’ю, здоров’ям, життям за переконання. Недаремно упорядник книжки Майя Білан зазначила, що це літературне явище, адже маємо документ, де й автор, і герої творів боролися, виживали, допомагали одне одному, подаючи приклад високої моралі, гуманізму і твердості духу.

На вечорі союзанка, рідношкільниця Софія Перетятко-Ривак талановито прочитала оповідання “Ганнусине Різдво”. Звучали пісні, які виконали поетеса, доктор медичних наук Рогніда Сендецька, союзанка Любомира Токарівська, заслужена артистка України Марія Галій. Музичні твори присутнім подарував викладач Дрогобицького музичного училища скрипаль Іриной Турканик.

Болючими стали спогади подруг Ярослави Людкевич-Сітко. Свої молоді роки вони теж провели в концтаборах Інти та на заслання. Дарія Полюга розповіла про один день у зоні, коли ув’язнені виконували норму на земельних роботах, будували дороги й залізницю. А це були

величезні зусилля, бо ж киркою мох здирали із замерзлої землі, а з річки діставали гравій. Знесилених, їх годували пісною баландою. Але були молоді, сильні духом, і все витримали.

Політв’язень Слава Гасюк згадувала, якою оптимістичною, товариською була Ярослава. У таборі вони дружили, допомагали одна одній, усі разом готували літературні вечори, читали вірші, відзначали релігійні свята. А 1955—56-го, вийшовши з концтаборів, залишившись в Інті на спецпоселенні, часто відвідували видатного перекладача-літератора, поета, критика Григорія Кочура. Там читали поезії, обговорювали новини, події культурного й політичного життя. Панував дух літератури, мрія повернутися на рідну землю.

Своїми роздумами також поділилися політв’язні Оріся Матешук, Мирослава Зваричевська, почесний громадянин Коломиї о. Зиновій Карась, учасник Норильського повстання Василь Безпалько, а також Тереня і Ярослава Мельничук-Полюга.

Поет Ігор Калинець, який з 1972 до 1984 року перебував в ув’язненні на Уралі та на заслання в Забайкаллі, зазначив, що в таких спогадах політв’язнів бачимо долю української жінки, борця за свободу України. Так, з уст Мирослави Пелех Богдан Когут написав книжку про Колиму. Недавно відбувся вечір пам’яті поета Бориса Павловського, який відбував покарання на Колими. Його теж вражала мужність, сила дружби і дотримання традицій жінками-політв’язнями.

Ігор Калинець закликав присутніх писати спогади про ті страшні часи. Героїчна болюча тема українських визвольних змагань має бути чесною і правдивою в нашій українській літературі.

КРИНИЦЯ ДУХОВНОСТІ

Тетяна МАЙДАНОВИЧ,
головний редактор
видавництва “Криниця”

Видавництво “Криниця” активно працює у книговидавничій сфері України з 30 листопада 1998 року. За цей період у світ випущено близько 100 книг різного характеру: словники, навчальні посібники, довідкова, дитяча, художня, наукова, науково-популярна, мистецька, історична література. Особливо вагомі ілюстровані подарункові великоформатні видання — альбом-каталог “На спомин рідного краю. Україна у старій листівці” (2000), монографічні альбоми — В. Рубан-Кравченко “Мистецькі роди України. Кричевські і українська художня культура. Василь Кричевський” (2004), В. Яцюка “Шевченківська листівка як пам’ятка історії та культури: 1890—1940 рр.” (2004); каталог “Твори Т. Шевченка у фондах Шевченківського національного заповідника” (2003). Вони презентують значні культурні досягнення України у світі та засвідчують високий рівень професійної кваліфікації колективу “Криниці”, який очолює директор Леонід Андрієвський, народний художник України, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка.

Доробок “Криниці” визначають широкі відомі популярні видання, серед яких “Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові” (1999), енциклопедичні довідники “Шевченківські лауреати”, збірник афоризмів Т. Шевченка “Шевченкова Криниця” (2003), антологія української поезії XIX—XXI ст. “Книга про Матір” (2003), “Церковнослов’янська мова. Підручник зі словником” (2000), “Духовна скарбниця. Святе Письмо про сучасність і майбутнє світу” схм. Катерини (Київської) (2004), біографічно-мистецькі нарис Д. Лаврова “Святий Київ наш великий...” (2001) тощо.

Такі знакові видання окреслюють суспільну позицію й головні напрями розвитку. В них реалізувалося прагнення ставити і розв’язувати найважчі завдання — оформлення книжки на ґрунті розвитку найкращих традицій українського книжкового мистецтва, оригінальне макетування, а також поглиблення змістовних параметрів рукописів, насичення сучасною проблематикою, актуалізація історичних чинників — духовних і суспільно-патріотичних. Це визначає стиль роботи колективу, привертає до видавництва широке коло авторів і читачів. Так, наприклад, побачила світ книжка Н. Собецької “Цілющі рослини Італії та України в народній медицині, косметичі, кулінарії” (2007), збірник В. Кирилюка “Любов славетних письменників у листах і в житті” (2008).

“Криниця” на високому художньому рівні випускає у світ замовні видання, зокрема за програмами Держкомтелерадіо: В. Сосюра “Всім серцем любіть Україну...” (2003), альманах “Рукопис”. Т.; (2004), вибрані твори А. Малишка, П. Воронька, В. Базилевського (всі — 2004), Д. Луценка (2005), Б. Жолдак “Музичні війни, або Талан Віктора Гуцала” (2004), художньо-документальна повість М. Махінчука “Переяславський скарб Михайла Сікорського” (2005) (побачили світ у серії “Бібліотека Шевченківського комітету”, яку започаткувала “Криниця” виданням М. Бажан “Політ крізь бурю” (2002)), а також книжки В. Стадніченка “Іду за Сковородою” (2002) і “Ліно Дунаю” (2006).

Творчий колектив видавництва активно працює над новими виданнями. Підготовлено до друку великоформатний монографічний альбом “Художники Києва”; “Новогорецько-український та українсько-новогорецький словник-довідник”, хроніку В. Кравцевича-Рожнецького “Павло Скоропадський — останній гетьман України”; вибране Павла Тичини, мистецьке дослідження Р. Яціва “Скульптор Еммануїл Мисько” та інші книжки, що продовжують світоглядні пріоритети знаного в Україні й за кордоном видавництва “Криниця”.

«ДЖЕРЕЛЬЦЮ» — 10 РОКІВ

Віктор ХОМЕНКО,
Крим

Невеличкий ювілей єдиної в Криму українськомовної дитячої газети “Джерельце”, щомісячного додатку до теж першого й досі єдиного на півострові українськомовного тижневика “Кримська світлиця”, відзначили її шанувальники з усіх куточків автономії.

110 нинішніх чисел (мало вийти 120, якби не хронічне недофінансування) цікавої, ошатної кольорової восьмисторінкової газети вмістили близько 12 тисяч роздумів дитвори про школу й серйозні справи, вірші, малюнки та твори юних талантів, учасників творчих конкурсів часопису “Ми діти твої, Україно!”, “Родина, родина — це вся Україна”, “Ми кримські квіти українського віночка” та інші.

Газета тричі посідала призові місця на Всеукраїнських конкурсах журналістської майстерності, серед її перших авторів — поети та прозаїки, студенти, аспіранти, викладачі ВНЗ, а перелік юних і дорослих авторів не вмістив б і кілька сторінок ювіляра, зазначив під час віншування часопису, його творців і друзів незмінний шеф-редактор “Джерельця” поет Данило Кононенко.

ВЕСЕЛИХ ПІСЕНЬ ЗАСПІВАЙТЕ

Анатолій Гарматюк (перший зліва) на святі сатири і гумору в м. Калінівці. 1986 р.

Алла МОЙСЕЄВА,
заслужений працівник
культури України

Багато відомих майстрів слова прийшло на презентацію книжки пам’яті “Миті життя гумориста і сатирика Анатолія Гарматюка”. До літературно-художнього видання увійшли образки письменника про дитинство, щоденникові записи, спогади про нього колеги, друзів.

Олег Черногуз, Володимир Мордань, Михайло Прудник, Петро Осадчук, Валентина Козак та інші письменники зазначили, що понад півстоліття ім’я цього українського гумориста не сходило зі сторінок багатьох

часописів. Анатолій Панасович був активним не лише в літературі, а й у житті, багато виступав, відстоюючи красу і силу української мови, гострим словом борючись проти болячок нашого суспільства.

Народився Анатолій Гарматюк у вчительській родині на Вінниччині. Середню школу закінчив із золотою медаллю в Чорткові на Тернопільщині. Освіту гірничого інженера здобув у Київському політехнічному інституті, а філолога — у Донецькому державному університеті. Публікувати власні гуморески розпочав ще зі студентських років. 1963-го дебютував збіркою “Проти шерсті”. Та цілком присвятити себе ху-

дожній творчості зміг лише з 1972-го, після повернення на рідну Вінниччину.

Анатолій Гарматюк — автор понад 20 книжок сатири і гумору, за які удостоєний літературних премій імені Степана Руданського, Степана Олійника, Микити Годованця. Найкращі гуморески видано болгарською, польською, російською, чеською, молдавською та іншими мовами.

Він був закоханий у життя й людей. Тому не випадково одними з останніх — такі його рядки:

Як умру я,
сміхолоби,
Прошу: не ридайте,
А зберіться
і веселих
Пісень
заспівайте...

Найкраще вшанування пам’яті письменника — видання його творів, відстоювання тих ідеалів, якими жив, за які боровся. І тут варто подякувати вдові письменника Ніні Гарматюк, яку часто можна побачити у бібліотеках, школах Вінниччини. Вона дарує дітям книжки, організовує конкурси, багато робить для того, щоб мудре, дотепне, веселе українське слово жило і квітло.

Фонд “ЕЙДОС” оголосив про проведення міжнародного конкурсу кураторських проєктів “Мистецтво а priori: актуальні історії”, спрямованих на дослідження взаємозв'язків між актуальним і традиційним українським мистецтвом. На конкурс приймали проєкти українських та іноземних авторів для музеїв України.

Конкурс покликаний сприяти переосмисленню історії українського мистецтва, зближенню актуальних художніх практик поруч із традиційними шедеврами з колекцій національних художніх музеїв різних міст України. Організатори прагнуть “оживити” традиційні музеї, відкрити сучасне мистецтво широкій аудиторії, сприяти переосмисленню спадщини давніх майстрів, побаченої очима сучасних художників.

Нагальне для українського актуального мистецтва питання про його національну специфіку.

У Київському музеї російського мистецтва оголошено кандидатів у фіналісти. Журі конкурсу в складі Яри Бубнової (голова, Болгарія), Людмили Березницької, Тетяни Андриєнко, Юрія Вакулєнка, Олександра Ройтбурда (Україна), Катерини Дьоготь (Росія), Люка Хейтона, Сари Джеймс (Великобританія), розглянуло понад 50 проєктів. Шестеро фіналістів отримають адміністративну, організаційну й фінансову допомогу фонду для реалізації проєктів.

Проєкти, що вийшли у фінал, реалізовуватимуть у Державному музеї іграшки в Києві, Харківському художньому музеї, Історико-культурному заповіднику “Вишневецький палац” на Тернопільщині, Одеському муніципальному музеї особистих колекцій ім. О. Блещунова тощо.

ЯРА БУБНОВА: «МУЗЕЙ ДИСЦИПЛІНУЄ СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО»

Яра Бубнова

У лютому куратори та члени журі провели триденний майстер-клас для дванадцяти фіналістів. “Слово Просвіти” поспілкувалося з головою журі, куратором та критиком Ярою Бубновою. Окрім роботи на цим проєктом, Яра — куратор і організатор Болгарської програми на 48-й бієнале у Венеції, четвертій бієнале у Стамбулі, 22-й бієнале в Сан-Паулу, виставки премії Кандінського-2007 у Ризі та інших художніх виставок. Вона дійсний директор Інституту сучасного мистецтва в Софії та членкиня ради німецької Маніфести.

— Пані Яро, яким було Ваше перше враження від учасників?

— Непогане, але воно мусить бути підкріплене враженням від реалізації завдання, поставленого перед учасниками майстер-класу, — уявної виставки українського сучасного мистецтва, проведеної в Марокко, що має на меті створення досві-

ду репрезентації українського мистецтва учасниками конкурсу.

— Яка мета майстер-класу для фіналістів?

— По-перше, мотивувати роботу кураторів, віднедавна такої фігури в Україні не вистачає. По-друге, у сучасного мистецтва бракує незалежних виставкових майданчиків, а галереї переважно комерційні. Це здається нам негативним. Тому хотілося б допомогти музеям і сучасним художникам знайти спільну мову. У цьому плані цей проєкт вдалий, бо куратор — це посередник між митцем та інституцією, він покликаний знайти форму їхнього співіснування. Сподіваємося, що музеї навчатимуться розуміти мову сучасного мистецтва, дисциплінують художній процес.

— Якою бачите мету інтервенції в музейний простір, чи буде це кроком до включення сучасного мистецтва до “канону”?

— Тепер музей в Україні — найтрадиційніший виставковий простір. Музеї в Україні майже не пов'язані із сучасним мистецтвом, вони його не колекціонують і не виставляють. Сучасне мистецтво — частина історії мистецтва, тож музей змушений буде ним займатися у майбутньому. Проте ми не порушимо питання про “канонізацію” певних творів сучасного мистецтва, музейний простір використовуємо як тимчасовий. Самі інституції вирішуватимуть, що вони хотіли б залишити, а що прибрати.

— Як паралелі між ставленням сучасного мис-

теця до мистецтва та в іншому про-

— Головне те, що і там, і там вся система цінностей вибудовується через ринкову систему, немає інших складових, які брали б участь у виробництві цінностей, — лише комерційні галереї. Заслуга проєкту — те, що він намагається бути альтернативою, і не лише в столиці, а в усій Україні. Тому ми надавали перевагу регіональним проєктам, коли люди орієнтувались у власному локальному просторі, співпрацюючи на місцевому рівні.

— Якими мають бути проєкти, представлені не підготовленій публіці?

— Достатньо провокативними, але такими, що не викличуть відторгнення. Потрібно запропонувати аудиторії те, чого вона, можливо, не знає, але що могло б її зацікавити. Сподіваємося, з'являться ентузіасти, на когось це справить враження, когось змусить замислитися.

— Які проблеми, на Вашу думку, стоять перед сучасним українським мистецтвом у контексті світового мистецького життя?

— Основна проблема — його абсолютна невідомість. Тому українське мистецтво має виявляти ініціативу і знайти для себе форму. Це зокрема і кураторське завдання, в якому воно буде впізнаванням у світі. Потрібно зробити українське мистецтво видимим світові, створити певний бренд.

— Чи покликане мистецтво бути активним соціально?

— Мистецтво ніхто не “кличе”, воно саме порушує питання об'єкта. Йому неможливо вказати, чим воно має займатися, саме знаходить тему, оскільки мистецтво — складова нас самих, просто одні здатні на нього, а інші — ні.

ЗИМОВЕ СВІТЛО

2009 року львівські митці змогли сотворити справжнє зимове диво і перемогти на всесвітніх фестивалях крижаних і снігових скульптур у Канаді.

Композицію “Вертеп” українських скульпторів Ореста Дзиндри (Львів), Сергія Кляпетури (Кам'янець-Подільський) і Петра Романюка (Київ) визнано найкращою на Фестивалі снігових скульптур у Квебеку. А львів'янин Мирослав Дедишин здобув друге місце на не менш відомому фестивалі “Crystal Garden” в Оттаві. Україна вперше представлена на цих найпрестижніших фестивалях.

Фестиваль снігових скульптур — одна з головних подій знаменитого “Снігового карнавалу” в Канаді, започаткованого 1894 року. Протягом кількох днів команди професійних скульпторів з 10 країн світу, які перед тим вибороли право продемонструвати майстерність, створюють композиції. Скульптури зі снігу та льоду висікають традиційним способом — лопатами та сокирами. Витвори майстрів виставляють на огляд понад мільйонного загалу туристів, які спеціально приїжджають до Квебеку.

До речі, фестиваль — один із найбільших у світі міжнародних конкурсів крижаних скульптур. Він збирає майстрів з усього світу і посідає особливе місце серед конкурсів крижаної скульптури.

Львівському скульптору Мирославу Дедишину присудили друге місце в одній категорії. За 28 годин, які відводили на виконання завдання, він створив скульптуру “Янгол”. Під час визначення переможців

судді враховували перше враження від композиції, технічні навички, складність і дизайн, а також творчий підхід до втілення ідеї й мистецьку цінність. Зі 100 можливих балів робота М. Дедишина набрала 90,2 бали.

Львів'яни могли милуватися фрагментами майбутньої композиції переможця ще до канадців — майстри виставили їх перед входом до галереї “Дзига”.

Матеріали підготував
Сергій КЛИМКО

**ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

АНОНС

Запрошуємо Вас на літературно-мистецький вечір, присвячений 195-й річниці з дня народження Тараса Шевченка, який відбудеться 9 березня 2009 року в Київському міському будинку вчителя (вул. Володимирська, 57).

Участь беруть: народні артисти України Анатолій Пала-

маренко і Раїса Недашківська; заслужений артист України Анатолій Юрченко; заслужений Народний ансамбль пісні і танцю України “Дарничанка”; ансамблі “Зернятко”, “Будьмо”; тріо бандуристів Національного радіо України; баяніст Іван Сухий; хор “Гомін” тощо.
Початок о 15:00.

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора
Ніна ГНАТЮК
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ мови
Святослав МІЗЕРНЮК
279-39-55

Відділ просвітницької роботи
Надія КИР'ЯН
270-55-57

Відділ коректури
Олена ШУЛЬГА
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Інтернет-редактор
Євген БУКЕТ
279-39-55

Черговий редактор
Ніна ГНАТЮК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301209
Наклад у березні — 46 000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 4,27 грн.
на 3 місяці — 12,36 грн.
на 6 місяців — 23,42 грн.

